

**COPENHAGEN
ARCHITECTURE
FESTIVAL 2020**

”Kære Frank Jensen”

**- 46 breve til Københavns
overborgmester**

INDHOLDSFORTEGNELSE

Introduktion til 'Kære Frank Jensen':	3
Diagram til 'Kære Frank Jensen':	7
Dan Stubbergaard / COBE:	8
Lene Dammand Lund / KADK:	9
Peter Schultz Jørgensen:	10
Petersen Tegl:	11
Anders Lendager / Lendager Group:	12
Thomas Bang Jespersen:	13
Steffan Iwersen / einrúm arkitektar:	14
Martin Kallesø / Martin Kallesø Arkitekter:	15
Jytte Abildstrøm:	16
Holger Dahl:	17
Almenr.:	18
Dorthe Mathiesen & Karla / Dansk Beton & Bæredygtig Beton:	19
Svend Erik Rolandsen / CFBO:	20
Sara Ettrup:	21
Hanne Schmidt:	22
Carsten Hoff:	23
ADEPT:	24
danielsen:	25
arki_lab Design Cities with People:	26
Anna Esbjørn / CONCITO:	27
Christian Have / HAVE A/S:	28
Uffe Elbæk:	29
Lars Autrup / Akademisk Arkitektforening:	30
Maria Wedel Søe og Jens Bertelsen / Bertelsen & Scheving:	31
Juul Frost Arkitekter:	32
Einar Seerup / ark-unica:	33
Ed Durie / AKT II København:	34
Jesper Kusk Arkitekter:	35
Jan Koed:	36
Martin og Rosa / Sted:	37
Curt Liliegren / Boligøkonomisk Videncenter:	38
Rambøll:	41
Jonas Sangberg / Sangberg Arkitekter:	42
Thing Brandt Landskab:	43
Nils Holscher / Holscher Nordberg architecture and planning:	44
Kristian Ly Serena / dominique+serena:	45
Kristine Holten-Andersen / Kristine Jensens Tegnesteue:	46
2.x Gladsaxe Gymnasium / fremtidens københavnere:	47
Asmund Havsteen-Mikkelsen:	48
Ellen Braae / Københavns Universitet:	49
Johan Hage / Historiske Huse og Bygningskultur Danmark:	50
Christian Pagh / Urgent.Agency:	51
Natalie Mossin & Marianne Kofoed / UIA 2023 & Bevica Fonden:	52
Arkitektfællesskabet:	53
Kenneth Balfelt Team:	54
Morten Birk Jørgensen / KADK:	55

"Kære Frank Jensen"

Under overskriften 'Kære Frank Jensen', inviterede Copenhagen Architecture Festival i slutningen af 2019 arkitekturens mange aktører til at byde ind med idéer og konkrete handlingsforslag til Københavns overborgmester til, hvordan Københavns Kommune kan indfri den ambitiøse målsætning om at blive CO₂-neutral i 2025.

Mens corona-krisen i foråret 2020 overtog mere eller mindre alle dagsordener i medierne, er det vigtigt stadig at huske på eksistensen af en anden længevarende og mere gennemgribende krise, der også presser sig på, nemlig klimakrisen. Klimakrisen, der berører alle planetens arter og vækster, venter naturligvis stadigvæk på gode løsningsmodeller og akutte handlingsplaner. Her er de 46 breve stilet til Frank Jensen, som festivalen har modtaget fra aktører indenfor byggebranchen, et godt sted at starte.

Byggeriet står for 30-40 procent af det samlede drivhusgasudslip i Danmark.¹ Byggebranchens forskellige aktører kender til udfordringerne og er i gang med at udvikle løsninger til at opnå Københavns målsætning om CO₂-neutralitet. Imidlertid kræver det både tid og vilje at omstrukturere, omlægge vaner og produktionsmåder, gentænke økonomi, osv. Og det kræver samarbejde med fagfolk fra andre brancher og borgerne generelt. Det er på denne baggrund, at Copenhagen Architecture Festival i samarbejde med Politikens Forhal, har inviteret stemmer indenfor arkitekturens udvidede felt til at dele deres visioner i et brev stilet direkte til overborgmester Frank Jensen. Vi håber, at brevene vil inspirere til idéudveksling og nytænkning, og at de mange gode intentioner, der bl.a. blev diskuteret ved klimatopmødet C40 i efteråret 2019 i København, kan forplante sig til konkret handling.

I det følgende gennemgås hovedbudskaberne i brevene.

Hvad siger brevene?

Det står klart for alle bidragsyderne, at Københavns målsætning om at blive CO₂-neutral i 2025 skal efterleves, og at der (som et ekko af Greta Thunbergs 'the house is on fire') skal handles NU.

Det er ikke nok med visioner. Der skal handling til, og det skal kunne ses, måles og integreres i den måde, vi alle tænker og handler på til hverdag. Globalt står Københavns brand stærkt som 'the most liveable city', men byen skal ikke blot hvile på laurbærrene og stille sig tilfreds med glansbilleder som havnens rene badevand eller skihedonisme på Amager Bakke. Omstillingen skal indlejres dybt i byudviklingen, byggeriet, ressourceforbruget, produktionen, den økonomiske tænkning, drift af offentlige institutioner, borgernes adfærd, infrastruktur, m.v. København skal stå i spidsen og vise, at man kan gøre tingene endnu mere – Danmarks hovedstad skal være et foregangseksempel på, hvordan man kan leve op til sit ry som bæredygtig, sund og social retfærdig by. Arkitektbranchen kan selvsagt ikke løse opgaven alene, så der skal samarbejdes på tværs af faglige kasketter og siloer. Ligeledes er det politikerne og bygherrerne ansvar at justere lovgivning og praksis som en forudsætning for forandring -

---

¹ Statens Kunstfond: "Nyt Boliglaboratorium skal genstarte dansk boligbyggeri", <https://www.kunst.dk/nyt-boliglaboratorium-skal-genstarte-dansk-boligbyggeri> accessed 7 April 2020.

økonomien og den normale måde at bygge på skal bl.a. tænkes anderledes. Det handler om at være modig og visionær. Brevskriverne understreger vigtigheden af at tænke, planlægge, designe og bygge mere innovativt. Som Dan Stubbergaard skriver i sit brev: **“bekæmp ensformige byggerier, vis vejen, dyrk og bevar mangfoldigheden.”** Hans udsagn suppleres af tegnestuen Sted: **“Der findes ikke en ‘one size fits it all’ når det handler om byplanlægning”**. Stubbergaard, Sted og de 44 andre brevskrivere advokerer både for større spillerum for eksperimenter og for skærpede krav, så top-down/establishment og bottom-up/græsrodder understøtter hinanden i en byudvikling med grønt fortegn.

Alle veje fører til Rom...men der findes forskellige veje til at nå målet

Imidlertid er der flere strategier og metoder til at nå målsætningen om en grøn omstilling. På den ene side bidrager mange aktører indenfor byggebranchen med hver deres fagligheder, ligesom de forskellige breve afspejler vinkler og metoder fra brevskrivernes professionelle virke: Landskabsarkitekter, hvis fokus er grønne områder, bevaringsarkitekter, der vægter kulturarven, boligøkonomer og -arkitekter, der ser boligen som ’redningsplanke’, byggeriets interesseorganisation, der fokuserer på materialer, aktivister, der fremhæver borgerdeltagelse, etc. På den anden side tegner der sig nogle fælles fokusområder og (løsnings)modeller, der forbinder de forskellige breve og endemålet om CO2-neutralitet i 2025.

Nogle af de begreber og temaer, der står stærkest og går hyppigst igen som røde ledetråde henimod en kommune uden drivhusgasser er: Fællesskaber, grønne områder, mindre trafik, holdbare materialer, bevaring, boligdiversitet, økonomi, fortætning og de unge. Her følger en opsummering af nogle af hovedpointerne:

Fællesskab er nok det ord, der går igen i de fleste breve. Om det så er madfællesskaber, kulturelle fællesskaber, sociale fællesskaber, bofællesskaber eller andre former for fællesskaber, som er et vigtigt begreb i kampen om klimaet - at løse klimakrisen kræver kort sagt fælles fodslag. Andre bidragsydere omtaler fællesskab i form af deleøkonomi, delebolig, delebil og andre deleordninger, der kan bistå til, at man løfter i flok og lever mere miljømæssigt bæredygtigt – og muligvis også mere socialt og økonomisk retfærdigt. Derfor handler de foreslåede klimatiltag heller ikke kun om København, men om at kunne indgå i fællesskab med andre kommuner og i det hele taget om at skabe et fællesskab med rod i klimadagsordenen på tværs af grænser i forskellig betydning.

Grønne områder er livsgrundlaget for en bys trivsel på flere måder. De skaber biodiversitet, bæredygtighed og livskvalitet. En by er ikke bare tæt stenbro med mursten og beton, men også grøn og åben. Det er vigtigt med en **“Grøn kulturarv”**, skriver Ellen Braae, Professor i landskabsarkitektur og urbanisme, KU. Vi må bestræbe os på at bevare mange af de grønne åndehuller, der findes i København i dag. Om det er parker, haver eller vild natur, der fungerer som byens grønne lunger, sociale mødesteder, sportsanlæg eller som Enghaveparken fungerer som opsamling af ekstremt nedbør.

Biltrafikken er en af de største klimasyndere og især i storbyer som København. Derfor skal der findes nye løsninger på, hvordan man kan håndtere trafikken bedre og gøre det mere attraktivt for borgerne at tage offentlig transport, cykle og gå. Nogle mener, at de trafikale net og veje sågar kan genbruges på anden vis – f.eks. som grunde for at opføre nye typer boliger, grønne områder, mm. **“Nedlæg Ørestads Boulevard og fortæt byen**

ved at lægge metroen under jorden,“ foreslår Lars Autrup, Direktør i Akademisk Arkitektforening. Han peger på, at i Ørestaden er trafikken et af de store problemer.

Bevaring af det eksisterende og holdbare materialer er krumtapper i kampen mod klimaforandringerne effekter. Det er vigtigt, at bygge bygninger, der kan holde i mange år efter, at vi ikke selv er her mere for at kunne skære ned på ressourceforbrug og CO₂-udledning i byggebranchen. Her kan man lære af historien, af den stolte danske byggetraditions materialeanvendelse, omsorg for detaljer og fremhævelse af det stedsspecifikke. Det gælder både for genanvendelse af materialer og måden at bygge på samt for, hvordan vi skal sammentænke gammelt og nyt i transformationsprojekter. Også nybyggerier og nyudviklede materialer skal kunne holde meget længere end de typisk gør i dag.

Boligdiversitet, at bo tættere og på mindre plads fremhæves af nogle brevskrivere som en forudsætning for, at folk med lav indtægt og mellemindkomster kan have råd til at blive boende i byen. Andre overvejer, hvordan fortætning forholder sig til behovet for grønne områder - er det et 'enten eller' eller et 'både og'? Samtidig skal der være plads til mere fleksibilitet i boligen, da borgerne gerne vil bo forskelligt og har forskellige behov – f.eks. dikteret af økonomisk formåen, æstetik og demografi. Byggebranchens aktører må understøtte udviklingen af en mere mangfoldig by med plads til alle i en tid, hvor Dansk Statistik regner med hele 37 forskellige familietyper.

Endelig fremhæver mange af brevskriverne det nyttige i at lytte til **de unge** og at inddrage dem i debatten om klimaet. Mange unge er engagerede i klimakampen og har ud-af-boksen løsninger og ideer. De tør at springe ud i noget nyt, at tænke kreativt og de udgør den fremtidige generation, der skal bo i byen i de næste årtier. Derfor er det vigtigt, at de også får en stemme og er med til at (om)forme byen. Om det så er gennem det byggede miljø, det at bo eller måden at leve på. Rektor på Arkitektskolen i København, Lene Dammand Lund skriver blandt andet: **“Vi skal skabe en by, som også de unge generationer føler sig hjemme i. Med nye idealer og livsmønstre.”**

Endelig løber spørgsmålet om **økonomi** som en rød tråd igennem alle de aspekter, brevene tager op, som en forudsætning for at kunne skabe forandring. Og det kræver selvfølgelig samarbejde med magthavere og andre faggrupper.

Svært at spå om fremtiden

Regeringen har fremlagt en ambitiøs klimaplan for at nedbringe Danmarks samlede CO₂-udledning med 70 procent i 2030 – dvs. om ti år. Midt i lanceringen af klimarådets konkrete forslag til initiativer kom corona-krisen i marts 2020 som en joker, der blæste mange planlagte tiltag omkuld. (Hos Copenhagen Architecture Festival havde vi således planlagt et helt program omkring 'Kære Frank Jensen' projektet sammen med Politikens Forhal og Politikens Boghal, hvor vi skulle have haft en udstilling i forhallen og debatter i boghallen.) Nogle partier og organisationer talte hurtigt om at neddrose de ambitiøse klimamål, der gik forud for virusens grænseløse hærgen af alt, hvad der hedder planlægning. Samtidig har sundhedskrisen vist os, på hvor kort tid vi kan lave nye reguleringer, love og ændringer af vaner. En konsekvens af det, har bl.a. været, at luftforureningen i København faldt drastisk på knapt en måned som en følge af mindre bil- og flytrafik.

I et nyligt essay spørger den franske sociolog Bruno Latour, hvad vi ønsker at tage med os, og hvad vi vil smide væk fra coronakrisen. Hans påstand er, at disse overvejelser bl.a.

kan hjælpe os med at løse den større klimakrise, der kendetegner vores antropocæne tidsalder:

“Perhaps it is a little inappropriate to project oneself into the post-crisis, just when the health workers are, as they say, ‘on the front line’, while millions of people lose their jobs and while many grieving families are not even able to bury their dead. And yet, it is right now that we have to fight so that the economic recovery, once the crisis has passed, does not bring back the same former climatic regime against which we were battling, until now somewhat in vain. In actuality, the health crisis is not embedded in a crisis (because they are always transitory), but in an ongoing, irreversible ecological mutation. If we are lucky enough to ‘come out of’ the first, there is no chance we will ‘come out of’ the second. The two situations are not on the same scale, but it is very enlightening to articulate with the one with the other. In any case, it would be a pity not to use the health crisis to discover other means of entering the ecological mutation without a blind-fold on.”²

Vi kan ikke spå om fremtiden, og planlægningens konsekvenser er blevet endnu sværere at forudse, ligesom vores tætte sammenhæng med verden omkring os står ekstra tydelig. Men der er opstået et momentum til ikke blot at gøre tingene som business-as-usual og fortsætte på autopilot. Kan man f.eks. tænke sig, at en af de store klimasyndere, nemlig flytrafikken aftager, ligesom biltrafikken? Kan vi holde mere ferie i Danmark og mødes med udenlandske kollegaer på Zoom? Pendle mindre til byen pga. flere hjemmearbejdsdage? Er der en grænse for fortætning af grønne områder? Skal vi have helt så mange krydstogtskibe i Københavns Havn (hvis nogle overhovedet)? I sådanne overvejelser vil vores stærke plankultur og velfærds(by)tradition sandsynligvis komme os til gode i den grønne omstilling og tacklingen af kriserne i byen og samfundet – de mere kortvarige som corona og de langvarige som klimakrisen. De 46 breve til Frank Jensen er et godt sted at begynde en 'Green New Deal' i byggeriet.

God læselyst!

Med venlig hilsen

Copenhagen Architecture Festival

Udover et stort tak til alle bidragsyderne her, så også stort tak til Politikens Forhal og Boghal ved Signe Jochumsen og Dan Gildin Kragelund. Også tak til Tina Saaby, Dreyers Fond, Realdania, Københavns Kommune og ikke mindst Frank Jensen for at lægge navn til.

KØBENHAVNS KOMMUNE

dreyersfond

---

² Bruno Latour: "What protective measures can you think of so we don't go back to the pre-crisis production model?", http://www.bruno-latour.fr/sites/default/files/downloads/P-202-AOC-ENGLISH_1.pdf accessed 7 April 2020.

Diagrammet illustrerer de samlede overskrifter, der går igen i brevene og hertil citerer og ord fra brevene.

KÆRE FRANK.

JEG ER BLEVET OPFORDRET TIL AT SKRIVE ET BREV TIL DIG IFM. DEN ÅRLIGE ARKITEKTUR-FESTIVAL I KØBENHAVN. EN FESTIVAL, SOM ÅRLIGT FEJER DEN UNIKKE STYRKEPOSITION, ARKITEKTUREN HAR I BYEN OG IKKE MINDST INTERNATIONALT.

SOM ARKITEKT SER JEG MÅSKE VERDEN, BYEN, HUSENE OG BYRUMMENE MED LIDT ANDRE ØJNE END SÅ MANGE ANDRE. MEN JEG ER OVERBEVIST OM, AT ARKITEKTUR OPTAGER ALLE MENNESKER, OG AT ARKITEKTUR ER NOGET, VI ALLE KAN FORHOLDE OS TIL. BÅDE NÅR DET FUNGERER, OG NÅR DET IKKE FUNGERER.

MIT BREV SKAL HVERKEN FORSTÅS SOM ET KLAGEBREV ELLER ET KÆRESTEBREV. MEN MERE SOM EN (K)ÆRLIG OPFORDRING OG ET PAR VELMENENDE RÅD TIL UDVIKLINGEN AF VORES FELLES, ELSKEDE KØBENHAVN. RÅD SOM DU KAN TAGE MED VIGERE I DIT OG KOMMUNENS POLITISKE ARBEJDE MED AT SKABE EN ENDNU BEDRE OG MERE TILGÅENLIG, BÆREDYGTIG OG KLIMAVENLIG HØVEDSTAD, HVOR HUSENE, BYDELENE OG BYRUMMENE SKABER NOGLE AF DE VIGTIGSTE FUNDAMENTER OG GRUNDPILLER I VORES ALLESAMMENS LIV.

BEKÆMP DE ENSFORMIGE BYGGERIER:

I MIN HVERDAG MØDER JEG OFTE MENNESKER, SOM STILLER MIG SPØRSMÅLET: "HVORFOR TEGNER I ARKITEKTER SÅ ENSFORMIGT, ISER NÅR DET PRÆJER SIG OM NUTIDENS BOLIG-BYGGERI? HVORDAN KAN I VÆRE DET BEKENDT?" VI ARKITEKTER HAR SELVFLØJELIG ET ANSVAR, MEN DET ER VIGTIGT AT UNDERSTREBE, AT VORES ROLLE OG POSITION I BYGGERIETS FØDEKÆDE HAR ÆNDRET SIG. ARKITEKTEN SIDDER IKKE LÆNGERE FOR BORDEN OG HAR MEGET SJÆLDENT DET AFBØRENDE ORD. ARKITEKTEN FUNGERER I DAG SOM UNDERLEVERANDØR TIL DEVELOPERNE OG TOTALENTREPRENØRERNE, OG DERFOR ER DET GROFT SAGT BLEVET POLITIKERNES OG MYNDIGHEDERNES OPGAVER AT SIKRE EN NØDVENDIG HØJ KVALITET INDENFOR BYENS ARKITEKTONISKE UDVIKLING. VI HAR BRUG FOR EN LANGT HØJERE GRAD AF DETALJERET PLANLÆGNING. HVIS VI IKKE LAVER EN DETALJERET STYRING AF PLANLÆGNING OG ARKITEKTONISK KVALITET, SÅ SIKKERER VI, AT DET ER DEN LÆGSTE FÆLLESNÆVNER, DER HERSKER, OG DET KAN VI IKKE VÆRE BEKENDTE OVER FOR BYENS BØRGERE OG FREMTIDIGE GENERATIONER. DER SKAL VÆRE BENHÅRDE KVALITETSKRAV FOR DEM, SOM BYGGER I KOMMUNEN, OG VI SKAL TURDE SIGE NEJ TIL LIGEGYLIGE ARKITEKTUR.

VIS VEJEN:

AT BYGGE I TRÆ ER NOGET AF DET MEST BÆREDYGTIGE, MAN KAN BØRE. VIS HELE DANMARK (OG RESTEN AF VERDEN), HVORDAN KOMMUNALE BYGNINGER KAN GENNEMFØRES I TRÆ ELLER ANDRE CIRKULÆRE MATERIALER. KÆRE FRANK, DU ER KØBENHAVNS STØRSTE BYGHERRE. LAV EN MARKANT BÆREDYGTIG OMSTILLING AF KOMMUNENS EGET NYBYGGERI, SÅ ALT DET, SOM KOMMUNEN BYGGER, SÆTTER NYE STANDARDER FOR, HVORDAN VI SKAL BYGGE BÆREDYGTIGE, KLIMANEUTRALE BYGGERIER. DU HAR EN BY MED SÅ MANGE FANTASTISKE ARKITEKTER. BRUG OS OG LAD OS BIDRAGE TIL AT LØSE KLIMAKRISEN VED AT ANVISE FREMTIDENS MÅDE AT BYGGE PÅ. JEG VED, I ALLEREDE ER IGANG, MEN SKALER DET OP, SÅ DET OMFATTER ALLE JERES NYBYGGERIER.

DYRK OG BEVAR MANGFOLDIGHEDEN:

PAS PÅ BYENS ENDNU IKKE PLANLASTE BYOMRÅDER. KØBENHAVN ER MÅSKE BLEVET LIDT FOR PÆN. JEG SAVNER NOGET AF DET GAMLE "OLSEN BÅNDEN KØBENHAVN", HVOR DER VAR PLADS TIL AT EKSPERIMENTERE, RØDE OG STIKKE UD. DER SKAL VÆRE PLADS TIL IVERKSETTEREN, PENSIONISTEN, KUNSTNEREN, DE SKÆVE, DE KREATIVE OG ALLE DEM, SOM IKKE NØDVENDIGVIS HAR RÅD TIL DEN DYRE KAFFE. DER SKAL STADIG VÆRE STEDER, HVOR LIVET KAN LEVES ANDERLEDES. REFRESHALESEN ER ET AF DE BYOMRÅDER, VI MED FORDEL KAN PLANLÆGGE PÅ EN MERE SKÆV OG ANDERLEDES MÅDE. BEVAR MERE, PLANLEG FOR DE SKÆVE, SMÅ AKTØRER OG SKAB ET EKSPERIMENTARIUM FOR BÆREDYGTIGT BYGGERI.

KÆRE FRANK, LAD OS SÅ ET SLAG FOR, AT VI BEVÆGER OS I DEN RIGTIGE RETNING FOR DET BYGGEDE MILJØ I VORES BY, SOM BETYDER SÅ UTROLIG MEGET FOR OS ALLE. HÅBER DU VIL TAGE DE TRE (K)ÆRLIGE RÅD MED DIG I DIT POLITISKE ARBEJDE FOR ET ENDNU BEDRE KØBENHAVN.

DE BEDSTE HILSNER,
DAN STUBBERGAARD

✓

Det Kongelige Danske Kunstakademis Skoler
for Arkitektur, Design og Konservering

Kære Frank Jensen,

Når jeg cykler gennem byen til mit arbejde på Holmen, glæder jeg mig over Københavns smukke bygninger og sociale indretning. Jeg er særlig stolt, fordi arkitekter har spillet en central rolle i byens udvikling.

De løsninger, vi bidrager med i disse år, skal ikke bare få CO₂-regnskabet til at gå op. Vi skal skabe en by, som også de unge generationer føler sig hjemme i. Med nye idealer og livsmønstre.

Mange af vores studerende vil stadig befolke byen i årene frem mod 2100. Hvem ved, nogle vil måske som 100-årige stadig spadsere i parkerne og bruge byens kulturtilbud? De skal leve længe med konsekvenserne af de valg, vi træffer i dag. Mens vi kan bruge lang tid på at konstatere tingenes kompleksitet og forsøge at løse nye problemer med gamle midler, savner vi samtidig radikale visioner for byen og velfærdsstaten. Hvor skal de komme fra?

Vi skal lytte til de unges ideer – til deres forestillinger om indretning af byen. Deres ideer skal have en platform. Ikke kun fordi de er unge, men fordi de har viljen til radikalt at gentænke vores økonomiske og byplanmæssige koncepter. Fordi de gerne sætter grundlæggende og hyppige spørgsmålstejn.

Vores studerende omfavner gerne radikal innovation. De er ikke bare optagede af en grøn omstilling frem til 2050. De ser en bæredygtighedskrise, som handler om deres egne livsvilkår frem til næste århundredeskifte. Og de producerer et væld af ideer til alternative måder at udvikle byen på. Lad mig dele et par eksempler fra et nyligt studieprojekt, som handlede om at bygge by på måder, der understøtter byens fællesskaber og giver mulighed for at alternative familietyper og leveformer.

Et forslag lød, at byen kan nedlægge dele af offentlige veje i de områder, hvor den kollektive trafik er mest udbygget. Arealerne kan udlejes i mindre bidder til selvbyggere, byggefællesskaber og bofællesskaber til byggeri af enkle og billige boliger til københavnere, der gerne vil bygge og leve i en anden ånd. Områder indrettet af de mennesker, der befolker dem.

Et andet forslag lød, at beboere i et villakvarter skal have mulighed for at oprette nye matrikelstrukturer, hvor grundejere frivilligt kan slå sig sammen i en ny form for andelsforening, som kan bebygges yderligere, bygges om og deles på måder, som passer til beboernes behov, og som understøtter mere fællesskab.

Kan man det ... Hvorfor ikke? Kan man lade være med at lytte til de unges forestillinger om fremtidens by? Måske. Jeg synes, vi skal invitere dem aktivt ind i byudviklingen. Vi bidrager gerne med nye løsninger, ideer og talenter.

Det er derfor, vi er her.

Med venlig hilsen

Lene Dammand Lund
Rektor

Det Kongelige Danske Kunstakademis Skoler
for Arkitektur, Design og Konservering

Kære Frank Jensen

Læg øret til jævne københavnernes hjerter. Lyt til dét, de fortæller dig. Spørg ind til det og tænk over det et par uger. Byer er organiske og skal forstås nede fra. Fra gaderne og kvartererne.

Kunstneren Asger Jorn var en stemme: "Lad os ikke begynde med at fastlægge rammer! Lad os begynde med det som skal indrammes! Lad os genskabe den menneskelige tilværelse, og lad rammen elastisk følge udviklingen i denne tilværelses manifestationer, så livet kan præge rammen, i stedet for at rammen tvinger og former livet. Dette er en højtidelig og indtrængende opfordring hertil".

I for nylig vedtaget Kommuneplan 2019. Den er blevet til i et helt andet distanceret vækstperspektiv, hvor der skal bygges dobbelt så mange boliger i de næste 12 år som i de foregående 12 år! Hvorfor bygge mange dyre boliger, når der er brug for billige?

Boligpolitik må tage afsæt i kvarterernes konkrete behov for boliger til ældre, børnefamilier, unge, plejehjem og så videre. Den eksisterende bygningsmasses potentialer skal bruges til boliger og ikke til hoteller.

Vækstblindheden har også ført til affredningen af *Lærkeslette* på Amager Fælled og *Stejlepladsen* i Sydhavnen. Senest også til din aftale med daværende statsminister Løkke Rasmussen om *Lynetteholmen*, uden i øvrigt i et sekund at vende den med borgerne.

Illusionen om at kunne bygge prisen på boliger ned, i samspil med den jordsalgsdrevne byudvikling i By & Havns regi, fører til, at byens arealer bliver fyldt hurtigt ud. Uden følsomhed i forhold til økosystemerne. Og uden at efterlade en åben by med rum til de næste generationer.

Der er bestemt sket gode ting i København. Men vi er mange, der er bekymrede for den retning byens udvikling har taget.

Covid-19-krisen, nu hvor byudviklingen stilner af, er en anledning til en tænkepause – til et nyt perspektiv.

Planloven er under revision. Du kan, sammen med dine kollegaer ud over Sjælland, arbejde for en Regionplan Sjælland, der bliver lavet i et nyt demokratisk forum. Byudviklingen kan så fordeles i en større geografi og samtidig stoppe den centralisering af byudvikling og boligbyggeri, som borgerlige regeringer siden Schlüters tid har presset ned over Københavns Kommune. I stedet kan Sjælland i et langsigtet perspektiv udvikles med mange centre forbundet af kollektiv

transport, og hvor byerne er hinandens ressourcer i et polycentrisk økourbant net.

Vær opmærksom på, Frank, at indsigten i de socio-økologiske forhold er vokset hurtigt i de sidste år. Den måde, vi opfatter relationen samfund og natur på i morgen, vil være en anden end den er i dag. Den grønne omstilling, som kommunen vil være en aktiv deltager i, må derfor uundgåeligt også medføre helt nye paradigmer for bystrukturer og urbanisering, netop det som den helhedsbaserede regionplan kan tage fat på.

Derfor må Lynetteholmen og Østre Ringvej naturligvis stilles i bero. Det er stadig muligt. Loven er ikke vedtaget endnu. Lynetteholmen er jo et hovedkulds gennemført og svagt begrundet projekt.

Det er heller ikke for sent at rulle bebyggelsen Stejlepladsen og Lærkesletten tilbage. Lad mig en passant erindre om, at By & Havn nu skønner, at forureningen af Lærkesletten vil udløse ekstraudgifter for 250-300 mio. kr. Hverken økologisk eller samfundsøkonomisk er det ansvarlig at bygge på disse biotoper.

Du er den 10. i rækken af overborgmestre. Du kan også nemt blive den sidste, men vi er mange, der gerne vil hjælpe dig med at lægge kursen radikalt om.

Staten vil blive en hård nyser, når der skal forhandles om at indstille Lynetteholmen og Østre Ringvej, om genfredning af Stejlepladsen og Lærkesletten samt om en rekonstruktion af By & Havn. Derfor vil vi også gerne være med til at lægge pres på staten, så kommunen kan komme af krogen.

Som jeg nævnte i begyndelsen, skal byen forstås nede fra. Derfor bør du ikke stå i vejen for etableringen af et lokalt demokrati med fora, der har flere kompetencer og ressourcer, end lokaludvalgene har i dag. Borgerne i kvartererne skal selv kunne træffe beslutninger, som naturligvis skal respekteres af Borgerrepræsentationen.

Der er meget at gøre i både den store og den lille skala, for at gøre København til den by, vores hjerter længes efter.

Med venlig hilsen

Peter Schultz Jørgensen
Byplanlægger
Hvalsø 9. april 2020

tegl

PETERSEN TEGL
SINCE 1791

– ET BÆREDYGTIGT BYGGEMATERIALE, DER ALTID HAR VÆRET ET SÆRKENDE FOR KØBENHAVN.

Brug-og-smid-væk-kulturen er kostbar og skadelig for klimaet. Det gælder ikke mindst, når vi bygger. At bygge bæredygtigt er derfor ensbetydende med at tænke og agere langsigtet. Det vil sige, at de huse, vi opfører, skal være så smukke, at vi har lyst til at passe på dem. Og så robuste som muligt. Vi må ikke nøjes med en tidshorisont på 10-15 år i byggeriet. Vi skal bygge for kommende generationer.

At bygge huse, der holder, kræver sunde og naturlige materialer. Materialer, der kan tåle at stå ude i al slags vejr. Og som ældes med ynde. Eksempelvis natursten og tegl. Forekomsten af natursten er begrænset i Danmark. Til gengæld har vi bygget i tegl i hundredevis af år.

København er en tegl-by

Bisp Absalon opførte sin borg i Havn i 1167. Borgens tårn var Københavns første murstensbygning, og lige siden har tegl været det mest anvendte byggemateriale i København. Under Gråbrødre Torv kan man opleve de hvælvede middelalder-munkekædre i tegl. Siden da har et særkende ved det københavnske bybillede været teglklædte bygninger. Spændende fra de mange historiske bygningsværker fra 1700-tallet og frem, som står intakte og smukt paterede den dag i dag, og frem til nyere tids eksplosive vækst i muret byggeri i takt med hovedstadens vækst. København er således i høj grad en tegl-by.

Tegl er et 100 % naturligt produkt

Tegl er fremstillet af ler, sand og andre jordmineraler, der er naturligt forekommende i Danmark. Leret har ligget i jorden i cirka 15.000 år og er aflejringer af traditionelle bjergarter. Regnvand har gennem tiden udvasket alt opløseligt materiale i aflejringerne og efterladt det naturlige, rene ler.

Ved udvinding af ler fjernes muldlaget og overjorden forsigtigt og lægges tilbage efter udgravning, så området igen kan anvendes eksempelvis til landbrug. Lergravning påvirker hverken jorden eller grundvandet negativt.

Tegl er bæredygtigt

Teglsten holder i flere hundrede år uden vedligeholdelse. De skal ikke udskiftes i løbet af levetiden, og de skal ikke behandles undervejs med kemikalier såsom maling, træbeskyttelse eller lignende. Stort set alle teglsten, der benyttes i dansk byggeri, er produceret i Danmark, så der er ingen unødigt transport involveret.

Den eneste negative miljøpåvirkning ved tegl er energiforbruget i produktionsprocessen. Det er nemlig nødvendigt at brænde leret ved en temperatur på over 1000 grader for at sikre teglstenenes meget lange levetid. Gennem løbende effektiviseringer har danske teglværker siden 1990 reduceret deres energiforbrug med op til 40 %. Fra 2014-2018 er forbruget reduceret med yderligere 9,5 %.

Sammenholdt med teglets meget lange og vedligeholdelsesfri levetid har energiforbrug og CO₂-udledning i produktionen mindre betydning. Teglsten giver heller ikke miljømæssige problemer ved nedrivning eller bortskaffelse. I Danmark genanvendes op til 95-99 % af alt murværk, idet det nedkuses og recirkuleres i form af nye råvarer. Den meget lille del, der deponeres, giver ingen miljømæssige problemer, idet tegl ikke påvirker jord eller grundvand.

Levetiden af et byggemateriale er altafgørende for miljøpåvirkningen i bygningens levetid. Jo længere produktet holder i brugsfasen, jo mindre belaster den miljøet. Alt i alt er teglsten et bæredygtigt produkt.

Kære Frank Jensen

København marts 2020

Upcycle Studios

Ressourcerækkerne

Du er borgmester for verdens mest klimaambitøse kommune. Din målsætning om at gøre København CO₂-neutral før 2025 inspirerer internationalt. Men du er også Danmarks største bygningsadministrator, bygmester på Danmarks største byggeplads, og ansvarlig for den bygningsmasse i Danmark der vokser hurtigst. Lige nu modarbejder Borgmester-Frank og Bygmester-Frank hinanden. For på trods af at byggeriet står for 40% af CO₂-udledningen, står den bæredygtige udvikling stille, og København når ikke sine klimamål uden byggeriet.

Byggeriet bruger flere ressourcer end nogensinde. Men sådan behøver det ikke være. Med Upcycle Studios og Ressourcerækkerne i Ørestaden har vi vist, at vi kan nedsætte CO₂udledningen med næsten 60% over bygningernes livstid. Det er den største reduktion, vi har set i nyere tid.

Vi er nødt til at skabe bygninger og byer, der recirkulerer sine ressourcer. Dels for at sikre biodiversiteten og bæredygtig vækst, men også for at forbedre livskvaliteten for den voksende befolkning. Upcycle Studios og Ressourcerækkerne sætter baren for cirkulært byggeri internationalt, og er bygget for private midler og uden tilskud for at udvikle de innovationer der skal til, så branchen som helhed kan lægge om. Det er bare at trykke copy-paste og få det ind i udbuddene. I dag er der ingen incitamenter til at bygge anderledes – kun øget risiko. Men din underskrift har magten til at ændre det.

Bæredygtighed er en investering. Amsterdam er modige, de stiller økonomi og områder til rådighed for bæredygtige iværksættere. Der er ikke noget at være bange for. For det hedder ikke længere cirkulær økologi, det er cirkulær økonomi, det er big business. Vi har vist, at cirkulært byggeri kan gøres skalerbart. København er Danmarks største virksomhed, tænk stort og gå forrest. Med enkle greb kan I gøre cirkulært byggeri attraktivt for alle i branchen – og det er filmed en god forretning.

5 råd til Bygmester-Frank, der hjælper Borgmester-Frank med at nå sine klimamål:

1. Brug cirkulær økonomi og CO₂ udledning som bedømmelseskriterie i udbud.
2. Pres regeringen til at tilbyde bedre rammevilkår for bæredygtighed og gennemføre en certificering af genbrugsmaterialer.
3. Materialekortlæg jeres ejendomme før nedrivning, og giv bygherrer og arkitekter adgang til jeres materialebank og til lagerplads for byggeaffald.
4. Gør det dyrere at komme af med byggeaffald.
5. Inviter partnerskaber uden for byggeriet med i processen, og opret en innovationspulje.

Med venlig hilsen

Anders Lendager – Arkitekt, CEO og grundlægger af Lendager Group

Kære Frank

Med alt det kommunen skal bygge af skoler og daginstitutioner osv. Sørg venligst for at de fine visioner fra jeres side og fra arkitekterne side har mulighed til at blive gennemført.

Vi har IKKE kun brug for nye visioner og nytænkning. Dem er der nok af. Vi har brug for rum til at visioner og nytænkning kan opføres. Vi har brug for at bygherren lader krav og økonomi følge samme niveau som visionerne.

Hvis kommunen opstiller en proces hvor det billigste materiale altid vælges og hvor kommunen kun tør bygge samme løsninger som tidligere. Så får vi ikke den innovation byens indbyggere (og overborgmesteren) ønsker.

De eneste der virkelig kan ændre dagsordenen i det byggede (ud over lovgivning). Er bygherrer der tør binde an på løsninger der er anderledes end gårsdagens.

Tør du?

Mvh

Thomas Bang Jespersen, Arkitekt

Kære Frank Jensen

Vi har gennemlæst FN's verdensmål for bæredygtig udvikling. Mange punkter sigter på mere ligestilling mellem de rige og fattige lande, bedre vilkår for alle befolkningsgrupper og en større forståelse for, at der er overordnede sammenhæng på tværs af landegrænser.

"FN's Verdensmål for bæredygtig udvikling blev vedtaget af verdens stats- og regeringsledere på FN topmødet i New York den 25. september 2015. Det markerede en hidtil uset ambitiøs og transformativ udviklingsdagsorden. Målene trådte i kraft den 1. januar 2016 og skal frem til 2030 sætte os kurs mod en mere bæredygtig udvikling for både mennesker og planeten, vi bor på."

(kilde: <https://www.verdensmaalene.dk/fakta/verdensmaalene>)

Herunder er der nogle udpluk og en kort beskrivelse af hvordan man kan fokusere mere på en bæredygtig udvikling punkt for punkt.

MÅL 3: Sundhed og trivsel (mest tale om børnedødelighed og epidemier).

I vores samfund findes der en del sygdomme baseret på "cocktail" effekten af skadelige stoffer. Disse er med til at øge kræft og følgesygdomme. Kommende projektet skal opføres med brug af få materialer og helst med træprodukter. For eksempel CLT til træuld isolering og en træfacade. Indvendig kan træet behandles med sæbe og lud. Naturlige produkter uden sundhedsfarlig indflydelse.

Udvendig kan der stilles krav til miljørigtig behandlede produkter. (efterlyse CO2 regnskabet for materialerne og evt. sætte nogle rammebetingelser, så man trods alt har mulighed for at bruge sin kreativitet i materialevalget)

MÅL 6: Rent vand og sanitet.

Vand er en ressource, selvom man tror man har nok af det. Vi mennesker er med til at udtømme floder, pumpe grundvand op og bruger mere end nødvendig. Kun lidt af det vand bruges til drikkevand. Toiletskyld, vaskemaskiner og bad er de store forbrugere af vores drikkevand. Toiletskyld og vaskemaskiner kan sagtens anvende regnvand. Giv pluspunkter for aktive initiativer (evt. tilskud, som tidligere da man etablerede regnvandstanke)

MÅL 7: Bæredygtig energi

Opfordre til etablering af bæredygtig energikilder som fx. solceller, vindmøller, jordvarme etc. Skabe et "energi+" hus så det fx. kan være med til at oplade bilen, cyklen eller tilbageføre energi til samfundet.

MÅL 11: Bæredygtige byer og lokalsamfund

Delepoint 11b: Stræber mod inklusion, ressourceeffektivitet, modvirkning og tilpasning til klimaændringer med at projekter forbruger færre materialer end ved en traditionel udførsel. En af FNs indikatorer for mål nr 11 er også sammenhængen mellem arealanvendelse og befolkningstilvækst, fordi det økologiske fodaftryk skal være så småt som muligt. Fortætning, mangfoldighed og fællesskab kunne være vejledende for denne proces. Kan man designe huse mere som et boligområde end små selvstændige enheder forbundet med en gang, afgrænset af en mur?

Færre faste belægninger og mere grønt, også på tagene.

MÅL 12: Ansvarlig forbrug og produktion

Delepoint 12.2 siger: Inden 2030 skal der opnås en bæredygtig forvaltning og effektiv udnyttelse af naturressourcer. Ved brug af fx. CLT (massivtræ). Der er et af de byggematerialer der er "selv-fornyende". Det vokser og skovene der bruges til produktion er FSC certificeret.

MÅL 13: Klima indsats.

Byggematerialet træ kan med fordel implementeres. 1m³ træ er i stand til at binde fra 1 til 1.8 ton CO₂ (alt efter om man regner vækstperioden med). Det er dermed det eneste byggemateriale der binder mere CO₂ end det forbruger.

MÅL 17: Partnerskab for handling

Under delepoint: 17.14 Der skal være bedre kohærens mellem politikker for bæredygtig udvikling. Etablere "eksperiment øer" der af kan afprøve alternative bo og bygningsformer hvor man kan søge om begrundet dispensation fra BR2018 og evt. få tilskud.

Visionen vil dermed være, at Københavns kommune går aktiv ind i at formulere et moderniseret regelsæt for fremtidige byggeri anno 2020 med afsæt i miljø-initiativ baseret på verdensmålene.

med venlig hilsen

steffan iwensen
arkitekt maa

einrúm :: arkitektar

Valby 10 02 2020

Kære Frank Jensen,

Nedenstående brev til dig skal læses som et forsvar for en kulturel bæredygtig arkitektur i København.

“There is no ecological architecture, no intelligent architecture and no sustainable architecture – there is only good architecture. There are always problems we must not neglect. For example, energy, resources, costs, social aspects – one must always pay attention to all these.”

— Eduardo Souto de Moura, international anerkendt portugisisk arkitekt og modtager af Pritzker-prisen i 2011

I den allestedsnærværende debat; både i mainstream og fag-medier omkring bæredygtig arkitektur synes hovedvægten- og fokus at være på frembringelse af nul-energihuse, formindskning af CO2 indhold, minimalt ressourceforbrug, genbrugsmaterialer i byggeprocessen, cirkulærøkonomi osv. Senest i en artikel fra The Guardian agiteres der for, at beton nu er den helt store synder, som hurtigst muligt bør udfases og afskaffes i byggeriet, hvis ikke det er strengt nødvendigt. Ligeledes i DR2-programmet ”Vi bygger det væk - Byggerier uden CO2”. Her udtaler Michael Faber, professor ved institut for byggeri og anlæg på Aalborg Universitet: ”Det skal være muligt for ingeniører effektivt at kunne designe bæredygtige bygninger. Og det gælder primært indenfor de almindelige byggerier. Og for at det kan lade sig gøre, så er der brug for forskning og uddannelse. Så vi skal i gang nu med at uddanne ingeniører, så de kan tænke bæredygtighed, sikkerhed, indeklima og arkitektur ind i én enhed”.

Ovenstående tenseser i debatten om bæredygtig arkitektur har flere negative konsekvenser på den aktuelle byggede arkitektur idag i København. Ser man på for eksempel på størstedelen af det etageboligbyggeri der er opført i Ørestad, Grønttorvet (Valby), Nordhavn og specielt Carlsbergbyen, er tendensen tydelig: samme valg af facade-skabeloner, samme påklistede altaner, samme billige teglsten, en halv meter tykke skalmure, samme vinduesformater overalt, flade sedum-tage med påsatte drivhuse og plastic ”brædder” som tagterrassedæk. I særdeleshed i Carlsberg-byen er det fantastisk ærgerligt og trist hvor lidt den historisk tunge kontekst og bygningsmasse har inspireret arkitekterne i forhold til det der indtil videre er opført. Eller er det udviklerne der har bestemt lidt for meget...? Det er muligt at de førnævnte nye bydeles boligbyggerier holder sig på den ”rigtige” side af CO2-regnskaberne - men taler projekterne til os som arkitektur? Er det bygnings-kunst? Hvor er omhu og indlevelsen i Københavns næsten tusindårige historie? Er boligebyggerierne med til at definere et sted? Jeg ser det kun i ringe grad.

Man får ofte fornemmelsen af ved at følge debatten om bæredygtig arkitektur at det alene handler om formindskelse af ressourcer ved byggeri og at få energi-regnskaber til at gå i nul; at disse parametre er et mål i sig selv og ikke blot forudsætninger for god arkitektur. Senest med den ambitiøse KBH 2025. Naturligvis er det uomtvisteligt, at der skal balance i brugen af materialer i byggeprocessen og der skal økonomiseres med Jordens ressourcer. Men gøres disse parametre til deciderede mål i arkitekturen; også i København, fjerner man både mennesket og stedet fra arkitekturen. Ved så ensidigt, som det forekommer i bæredygtighedsdebatten at fokusere på nul-energi og målbare parametre, gidseltager man ikke kun København som hjemsted for hundreder tusinder af borgere, København som attraktiv turist destination, men også arkitekturen som en kunstart. En bunden kunstart som fortæller og viser os, hvad det vil sige, at være menneske; som giver plads til de ikke-målbare, kvalitative aspekter i tilværelsen. Det vi ser på, rører ved, lugter, smager og sanser med hele vores krop. Endemålet må ikke blive blot bæredygtig arkitektur - den er kun forudsætningen - målet bør være en kulturel bæredygtig arkitektur, der tydeligt er rodfæstet i Københavns historie, topografi, struktur, beboersammensætning mv.

I debatten om bæredygtig arkitektur er det nu på tide at udvide denne til også at inkludere begrebet kulturel bæredygtig arkitektur. En arkitektur som hylder humanismen, mennesket og sansningen. En arkitektur, der igen sætter det gode håndværk i fokus og materialerne, der patinerer smukt og som holder længe. De ikke-målbare parametre. En arkitektur der giver sig tid til at aflæse byen med en tydelig historisk bevidsthed om det, der kom før os for at kunne skabe det der kommer i morgen. En arkitektur, der forfægter den poetiske dimension i tilværelsen; forfægter det ikke altid ”strengt nødvendige” Kun ved at lytte til historien og forstå sin egen bygningskulturelle arv, kan man skabe en arkitektur der ikke er til fals for modeluner og som står på skuldrene af sine forgængere og ikke blot tager selfies, som megen arkitektur idag synes at gøre. Denne yderligere dimension savner man i dagens bæredygtigheds debat; særligt i København. Færre poppede projekter á la Amager Bakke - flere projekter á la Tietgen Kollegiet.

Naturligvis er der også arkitektoniske lyspunkter i dagens ”bæredygtige” arkitektur i København omend de synes at være få. Blandt andet bør fremhæves Tietgen Kollegiet, SEB-Bank og daginstitutionen mellem Tivoli og Glyptoteket. Der synes, efter underregnedes opfattelse, at være et paradoks i debatten om bæredygtig arkitektur, som også ovenstående citat af Eduardo Souto de Moura antyder: der er absolut intet nyt i måden man skal / bør arbejde samvittighedsfuldt på som arkitekt i forhold til sine projekter - nu som før. Man har alle dage skulle tage hensyn til diverse målbare parametre, men når dagen er omme handler det stadig om god arkitektur som holder. Lad os holde fanen højt for sidstnævnte!

Med venlig hilsen
Martin Kallesø, arkitekt MAA
ejer og indehaver af Martin Kallesø Arkitekter

Kære Frank Jensen,

Jeg hedder Jytte Abildstrøm og var leder af et børne og voksenteater i Riddersalen fra 1970 til 2009. I 1987 spurgte Miljøministeriet om vi ville være gesandter i miljøåret. Vi sagde ja, idet vi havde det i vore hjerter. Vi spillede Klods Hans som friluftsteater og min søn Lars Mygind arrangerede en del foredrag så vi var lidt mere klædt på. Jeg tog på trækursus i Jærna idet jeg havde læst om vandforsyningssskove - Det var mageløst—Her er få oplevelser fra turen — i Aarhus fik jeg fodbad i varmt vand og det varme kom fra en solfanger - godt så opsøgte jeg Hans Jørgen Solarventi og det fortæller jeg mere om senere — Nogle arkitektstuderende bad mig komme og lave oprør idet økologisk byggeri netop det år var blevet fjernet fra deres studie - jeg gjorde mit bedste men uden resultat - og skrev med nogle af eleverne i flere år — en tragisk hændelse — Jeg mødte Preben Maegård fra Folkecentret for vedvarende energi i Hurup i Thy — der forskede i vedvarende energi og rensning af spillevand m.m. Jeg mødte en selvlærd arkitekt Flemming Abrahamsen hvad angår økologi OG jeg købte bøger - Entropi af Jeremy Rifkin og Beyond Beef af Jeremy Rifkin - plan B for en klode i drift af Lester Brown og Herman Scheers bøger fra Tyskland og mange flere — Jeg ville omstille mit liv og mine forældre forærede mig en lille kolonihave på Finsensvej - og med Flemmings hjælp byggede vi en masseovn - Muldtoilet med solfanger som jeg byggede hos Hans Jørgen til bad og et rodzoneanlæg på 2 gange 3 meter til spildevand og kompost og en lille solcelle med batteri til de to lys jeg behøvede - jeg havde mange rundvisninger og senere har jeg prøvet med Flemming og andre at få kolonihaver til at gå den vej med simpel living og bæredygtighed Men forgæves VANER er voldsomme - så nu kloakeres alle kolonihaver det er tragisk idet rensningsanlæggene ikke kan holde til al den næring fra f.eks urin - og så al det regnvand —jeg havde direktøren fra Lynetten på besøg i 1990 og han sad og begræd at uddannelsen af de folk han brugte ikke gik den bæredygtige vej ——— ja — Det kan kun gå fremad.

I 1996 kulturbyåret blev vi spurgt om at være morsomme på teatret og mere vedvarende - Jeg fik Flemming Abrahamsen til at tegne et økologisk inspirations hus ovenpå vort værksted som IKKE var fredet - og med hans erfaring med glas blev det ved idealisters hjælp (med få penge) bygget og i 10 år fra ca 2004 til 2014 havde vi økologi i børnehøjde - senere har vi haft andet og ligenu hviler huset sig idet når man går nye veje skal noget nogle gange repareres ———Min ældste søn Lars startede et økologisk bofællesskab for 28 år siden og jeg er medlem nr 7. Det blev færdigt i år 2000 og vi (100 familier fordelt med 20 i hver gruppe med fælleshus) inspirerede Monberg og Thorsen til at bygge så bæredygtigt som muligt —Det blev de tvunget til —huse af træ med papiruld som isolation ubrændte sten som skillevægge —opsamling af urin fra separationstoiletter som vi gøder marker med - solfangere på fælleshusene som hjælper den decentrale varmecentral som arbejder med træpiller til varme — og opsamling af regnvand til at vaske tøj i og resten til en regnvandssø — vi har et sandfilter til rensning af spillevand så vi tænker på hvad vi vasker hår i -vasker tøj i og ligeså hvad vi bruger til opvask og det fungerer fint— Meget skal afopfindes--- Både hvad angår byggeriet ved Riddersalen og her har jeg på diplomatisk vis skulle arbejde sammen med teknisk forvaltning MEN de er jo uddannet til at forvalte noget andet —jeg ved ikke om det har ændret sig - men forhåbentligt - Derfor sender jeg de smukkeste tanker om I som rådhus skulle have bolig i et bæredygtigt rådhus og hjælpe uddannelserne til at gå den bæredygtige vej —det er en stor opgave men det er nødvendigt - jeg har holdt ca 4000 foredrag om alt dette siden 1987 og folk mangler oplysning — og de tror ikke det nytter at gøre noget derfor er det vigtigt at alle der hjælper os udfører deres gerning fra bæredygtige bygninger - det kan kun gå fremad -

Held og lykke og kærlig hilsen fra Jytte Abildstrøm Mygind, forhenværende leder af børne og voksenteater i Riddersalen. Munksøgård 91, 4000 Roskilde

(Vi gør os alle her hvor jeg bor umage hvad angår alle former for forbrug -- jeg kunne skrive meget mere om det hele men jeg håber min lille indsats er kærlig og inspirerende for Dem.)

Kære Frank Jensen

Bær over med mig, for jeg synes egentlig, at denne lille selskabsleg er ret overflødig og et udtryk for en farlig tilbagevenden til 1960ernes mest verdensfjerne idealisme. Omtrent lige så langt fra en reel indvirkning på problemerne som det berømte råbekor fra Woodstock-festivalen i 1969: "If we think real hard, maybe we can stop this rain!". Regnen stoppede ikke i 1969, og som verden ser ud her i vinteren 2019/20, er der ikke meget, der tyder på, at den nogensinde gør det.

Arkitekter ved ikke meget om klimaforandringer. Det gør politikere heller ikke. I virkeligheden er der nok ikke rigtig nogen, der ligefrem VED noget. Det betyder naturligvis ikke, at vi ikke skal gøre noget. Vi kan allesammen mærke, at noget er ved at ske, men personligt ville jeg hellere have, at vi handlede ud fra en generel ide om effektivitet og sund nøjsomhed end ud fra ofte håbløst ineffektive symbolhandlinger. "Man bør være frugal i sin smag" som professor Erik Christian Sørensen yndede at formulere det, da jeg gik på arkitektskolen, dengang det sneede om vinteren.

Selvfølgelig skal vi af med fossile brændstoffer. Vi skal udvikle en ren, bæredygtig energiproduktion, og vi skal finde ud af, hvordan vi anvender og genanvender jordens ressourcer på en mere økonomisk måde. Men jeg synes, vi skal gøre det ud fra et moralsk imperativ. Simpelt hen fordi det ikke giver mening at svine. Man leger ikke med maden, siger vi - og på samme måde skal vi ikke lege med klodens ressourcer.

Det er et kendt faktum, at den mest effektive måde at reducere Københavns CO2 forbrug på kort sigt ville være at overtale svenskerne til at genåbne Barsebäck og så sælge strømmen til os, så det vil jeg foreslå.

Den håbløse ide med at importere affald fra Skotland for at brænde det af på Amager Resource Center, eller den skattetænkning, der ligger bag CO2 beregningerne ved afbrænding af træflis på Amagerværket, er og bliver fiflerier, der ikke flytter noget i det store regnskab. Dernæst vil jeg opfordre dig til at droppe klapjagten på gammeldags ikke-elektriske biler, indtil du har fundet ud af, hvordan Kommunen kan få prisen på offentlig transport ned på et rimeligt niveau. En tur fra Lyngby til København er stadig - selv med blodige P-afgifter - billigere i bil end med S-tog, hvis bare man er mere end én person.

Jeg vil samtidig på det kraftigste opfordre dig til at droppe den åndssvage idé med Lynetteholmen. Havstigningerne er i høj grad noget de lærde strides om, og skal det endelig være, må man dog kunne finde på en løsning, der ikke blokerer Københavns forbindelse til vandet. Der skal bare noget forskning til.

Hvilket bringer mig til sidste punkt: Det absolut mest effektive, du kunne gøre Frank, var at tage alle de penge, kommunen brænder af på symbolske CO2 reducerende initiativer (bare Amager Bakke og Amagerværkets Blok IV er 10 milliarder tilsammen), og give dem til DTU med besked om at de skal arbejde på to ting: Sikker kernekraft og carbon capture. Så skal vi nok få løst problemerne. If we think real hard, maybe we can stop this rain.

Venlig hilsen

Københavnersnuden.

Holger Dahl

Arkitekturansøger, Arkitekt MAA.

Kære Frank,

Du ved det godt. Kun gennem stærke, forpligtende fællesskaber kan vi løse klimaudfordringen.

Bofællesskaber bruger 40% mindre vand, 25% mindre elektricitet og 60% færre fossile brændstoffer på transport. Når man først har forpligtet sig på at bo sammen, er det nemt at dele. Vi hjælper helt automatisk hinanden med at ændre de forbrugsvaner, som vi hver især har svært ved at gøre bæredygtige. Det er nemt at koordinere den fælles kørsel næste dag, når vi alligevel spiser sammen. Der er plads til den langtidsholdbare vaskemaskine, grønsagerne i køkkenhaven og el-bilen, når vi er sammen om det.

København er en by, hvor den altovervejende majoritet af husstandene består af enlige. De vil gerne have mere fællesskab i dagligdagen, men har svært ved at lykkes med det på det individualiserede og markedsdrevne ejendomsmarked, som kommunen har overgivet sig til. Det går ud over livskvaliteten. Det går ud over mangfoldigheden. Det går ud over klimaet.

Vi skal have mange flere bofællesskaber, og det er på tide, at bofællesskaber belønnes! Det er på tide, at Københavns Kommune tager stilling og indtager en position. Hvordan du lever, betyder alt for klimaet. Derfor skal det også betyde noget, hvordan du vælger at bo. Bor du i bofællesskab, skal du betale mindre i skat, fællesbiler skal parkere gratis, dine børn skal forrest i køen til børneinstitutionerne, bofællesskaber skal forrest i kommunale udbud, delehøns og delefår skal indtage kommunale græsplæner, og du skal som borgmester invitere til fællesspisninger i alle de kommunale kulturhuse, for alle de, der vil bo sammen. Sådan!

Kærlig hilsen fra alle os i Almenr

KØRE FRANK

Jeg er pennefører for Karla på fire år, der har skrevet de første to ord i dette brev. Det er hendes stemme, vi skal høre, når vi taler om klimaforandringer, den grønne omstilling og en CO₂-neutral hovedstad. Det er vores børn og børnebørn, der for alvor kommer til at mærke konsekvenserne af den globale opvarmning. I branchefællesskabet Dansk Beton, hvor jeg er branchedirektør, tager vi ansvar for Karla og hendes generations fremtid. Ligesom du som overborgmester i Københavns Kommune tager ansvar for de kommende generationers ve og vel med din klimaplan, som sigter efter at gøre hovedstaden CO₂-neutral i 2025. Rigtig flot og ambitiøst!

DEN BÆREDYGTIGE BY FORPLIGTER

Vi kan hjælpe dig med at bygge fremtidens bæredygtige by og gøre byggeriet CO₂-neutralt over tid. Vi oplever i disse år en stigende urbanisering, som kræver et stort antal nye etageboliger. Den beton, vi bygger huse og infrastruktur af i dag, skal danne rammen om de næste mange generationers liv. For at begrænse klimabelastningen og spare på de knappe ressourcer, skal nutidens byggeri bestå af de næste mange hundrede år. Vi skal derfor skabe bygninger og infrastruktur, som bliver fremtidens kulturarv.

I det perspektiv er beton et bæredygtigt valg. Der er desværre en opfattelse af det modsatte. Fremstilling af cement og dermed beton har en ikke uvæsentlig CO₂-udledning, men branchen har fundet vejen til at halvere denne udledning i 2030. Og når det, vi bygger nu, skal bestå i mange hundrede år, så er beton det bæredygtige valg. Men lang levetid forpligter også. Nutidens bæredygtige boligbyggeri skal også være smukt. Vi skal tænke i bevaringsværdig betonarkitektur, som er fleksibelt, så vi nemt kan transformere bygningen fra fx en kontorbygning til ældreboliger. Og mindst lige så vigtig betonarkitektur, som er smukt at se på, og som vi trygt kan videregive til Karla, hendes børn og børnebørn.

VI HAR BRUG FOR DIG, FRANK

I Dansk Beton har vi sammen med 52 centrale aktører i byggebranchen sat os for at gøre beton mindre CO₂-belastende. Vi har en plan med 35 konkrete initiativer, som vi kalder Bæredygtig Beton initiativet. En plan, der lever op til regeringens mål om en CO₂-reduktion på 70 procent i 2030. Et partnerskab, som jeg vil benytte lejligheden til at invitere dig med i.

Men bygge- og betonbranchen kan ikke nå målene alene! Så kære Frank. Karla og alle os andre har brug for visionære politikere som dig, der rent faktisk handler for at nå klimamålene. Som bygherre i Københavns Kommune kan du fx efterspørge mere bæredygtige betonkonstruktioner, som både har et lavere CO₂-aftryk og høj æstetisk kvalitet, og som kommende generationer kan bruge som rammerne om deres liv. Til gengæld lover vi i betonbranchen at fortsætte arbejdet med at mindske betonens miljøaftryk.

Med ønsket om en mere bæredygtig fremtid

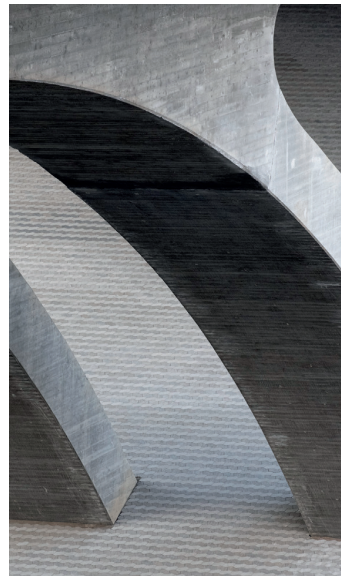
Dorthe Mathiesen
Branchedirektør

dansk beton

For en bæredygtig fremtid

KARLA
4 år

BÆREDYGTIG BETON initiativ

Kære Frank Jensen...

"I want my own layer!" råbte borgmesteren fra Ancona ved Italiens Adriaterhavskyst og hamrede næven ned i talerstolen til en byplankonference på Arkitektskolen for nogle år siden. Han havde fulgt arkæologerne grave ned gennem byens historiske lag. Det stod pludselig klart for ham, at han nu i nogle få år havde magten til at sætte sit aftryk på byen, som ville række hundreder af år frem i tiden.

Du står med magten til at lægge nye lag på København i en tid, hvor klimakrisen viser sig med stor tydelighed. Hvordan vil "dine lag" se ud når fremtidige generationer ser tilbage på din borgmesterperiode? Her tre bud på hvor jeg ville rette min opmærksomhed hen, hvis jeg stod midt i processen med at forme fremtidens København.

Skab nye, konkrete billeder på det gode liv i den tætte by

Som byplanlægger er det fristende at opfordre politikerne til at skrue helt op for byudviklingens volumenknapp - bebyggelsestætheden - som er et effektivt greb til at spare CO2 fra byggeri, energi og transport. Men i Hovedstadsområdet viser offentlig modstand mod massiv byfortætning sig med stigende styrke, når natur, naboer, trafik og institutioner kommer under pres.

Bekymringerne er reelle, men vi skal bo tættere, cykle mere, genbruge mere (også byareal) uden at sætte livskvaliteten over styr, hvis vi skal reducere byernes klimabelastning. Vi er ofte højt oppe i helikopteren, når vi diskuterer byens fremtid med det lange lys på. Vi har brug for nye billeder og en åben diskussion om, hvordan vi skaber en tæt, men balanceret by, som rummer plads til en stor variation i boligtyper og efterlader plads til lys, luft, byliv og natur. Måske skal vi eksperimentere mere med eksempelbydele i forskellige skalaer og tætheder og bruge digitale værktøjer og ressourcer på idékonkurrencer, der giver politikere og borgere konkrete og forskellige billeder på byen, så vi kan se, opleve og åbent diskutere, hvordan vi rammer en bæredygtig balance i fremtidens by. Ellers er der en risiko for, at den bæredygtig fortætning går i offentlig og politisk baglås.

Kom ind under huden på Greta Thunberg-generationen

Københavns byhistorie viser, at vi for hvert årti har set markante forandringer i den måde livet leves i byerne. Hver ny generation af unge tager byen i brug på nye måder. Klimakrisen viser, at en ny generation kan flytte en global, politisk dagsorden. Men hvor dybt "stikker" forandringskraften i den nye generation i forhold til byens udvikling? Downsizer de boligdrømmene og dropper de kørekortet? Vil de fortsat uddanne sig eller vil de søge en anden type arbejdsliv? Bliver de i endnu højere grad med børn i byen, eller forlader de byen for at søge væk fra stress og tæt på natur? Forlader de som den første generation dogmet om at forbruge mere? Vi har mere end nogensinde brug for at vide, hvad de tænker om byen, og hvordan de vil leve i byen. Det kræver mere dialog og mere nysgerrighed på hvordan den næste, unge generation vil forandre byen.

Genskab børnenes kontakt til naturen

Modernismens byplanlæggere sendte børnene fra usunde baggårde ud i fremtidens byer - hvid og grå beton og op i højden. Det var et stort fremskridt. Jan Gehl viste nogle år senere, at børn mister kontakten til fællesskabet med vennerne på legepladsen, hvis de rykker for mange etager opad. I dag er én af bylivets udfordringer, at børnenes brug af naturen daler - vores historiske bånd til naturen smuldrer. Hvad betyder det for vores sundhed, syn på naturen og syn på, hvordan vi løser klimakrisen? Med Amager Strandpark, Naturpark Amager, Nordhavnens spids og Lynetteholmens østlige flanke lægges nye lag af natur på byen. Men det er med den store pensel. Det er tid til at gå ned i én meters øjenhøjde og skabe et naturnetværk for børnene med aktiviteter og oplevelser, som styrker den næste generations nysgerrighed på at udforske naturen og forståelsen af koblingen mellem byliv og natur.

Den bæredygtige by skabes i et samspil mellem modige, politiske beslutninger om de store greb - infrastrukturen, nye byområder, ny natur - og en tæt dialog med og nysgerrighed på, hvad de generationer der kommer efter os tænker om det gode liv. De næste lag på byen tilhører dem.

Venlig hilsen

Svend Erik Rolandsen, byplanlægger og partner, CFBO

Kære Frank Jensen

København d.27. februar 2020

Jeg har lige haft fornøjelse af at være i selskab med landets 8 stadsarkitekter og én tidligere – desværre ikke personligt, men i mine øregange. Jeg har lyttet til deres skarpe betragtninger om hvordan man skaber byer med liv og kvalitet lige fra dit barndoms dobbelt AA over Trekantområdet til Hovedstaden og København som du har stået i spidsen for de sidste 10 år.

Det er 8 vidt forskellige stemmer, byer, politiske dagsordner og udfordringer, men fælles for stadsarkitekternes arbejde er, at de alle har den gode by som mål.

Fælles for dem er, at de rådgiver jer politikere i at træffe de rigtige beslutninger til at skabe de bedste rammer for byens rum, bebyggelser, byudvikling og dermed byens liv.

Fælles for dem er, at de er sat i verden for at varetage og insistere på den arkitektoniske kvalitet fra helhed til detalje. Det er deres øverste dagsorden og nederste bundlinje.

De er uddannet til at orkestrere og skabe sammenhænge i det komplekse felt, som byggeri og byplanlægning udspiller sig i og til at se hvad forskellige beslutninger kan have af fysiske konsekvenser.

De er med andre ord eksperter i at tænke i helheder og samle planlægningens mange aktører og stemmer gennem inddragelse og dialog til velfungerende fysiske forlig.

Der er brug for en ny helt ny form for helhedstænkning i løsningen og arbejdet med morgendagens udfordringer.

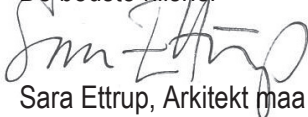
Cirkulære Løsninger der bygger videre på de kvaliteter der allerede er, inkluderer, nytænker og udfordrer.

Selvfølgelig redder stadsarkitekten ikke byen alene – men hun kan forstå komplekse sammenhænges fysiske konsekvenser fra helikopteren til kant zonen, stille spørgsmål, udfordre og gå i dialog med forskellige aktører og interessenter med helhedstænkningen som fakkell.

Arkitekten er vant til at samle de mange parametre der indgår i planlægning af ethvert skalatrin og omsætte dem til velfungerende svar. Så brug din Stadsarkitekt – inddrag hende endnu mere og skab sammen dialog i mellem og på tværs af forvaltningerne i løsningen af de problemstillinger vi står overfor.

Du kan lytte til Niels Bjørns samtaler med stadsarkitekterne på www.bylyd.dk

De bedste hilsner

Sara Ettrup, Arkitekt maa

P.S

Nu vi er ved dialog og helhedstænkning, var det så ikke en idé at løse fremtidens kendte og ukendte udfordringer i samarbejde med nabokommunerne?

I stedet for, eksempelvis, at ville klare befolkningstilvæksten indenfor kommunegrænsen, kunne et nærliggende alternativ være at styrke finger leddene og skabe et mere attraktivt alternativ til København mod de andre verdenshjørner fremfor at fylde op mod øst? Måske fingrene på sigt kunne strække sig helt ud i kanterne...

Kære Frank Jensen

Du siger i strategi for kommuneplan i 2019: "København er en af verdens bedste byer at bo i. Vi har gode boliger, hyggelige gårdmiljøer, grønne områder og en levende havn. Vi har gode servicefaciliteter, et varieret og inspirerende by- og kulturliv, grønne oaser og parker og byen er et trygt sted for både børn og voksne". Jeg er ikke helt enig, men engang følte jeg mig hjemme blandt de indbyggere og arbejdere der nu er væk, ligesom min petroleumsosende baggårdslejlighed er revet ned.

Men der er meget jeg savner:

Jeg savner gårdsangerne der fandt ind i min baggård og berigede mit musikalske univers.

Jeg savner lyden af sporvognens skramlen, kørefornøjelsen og glæden ved smukke messingbeslag og mange skønne detaljer modsat tidens kedsommelige busser, metro og tog.

Jeg savner fabrikernes fyraftens fløjten, som fortalte dagens slid var slut, og jeg savner arbejderbyens mennesker der gav plads til særlinge og originaler.

Jeg savner at se folk i arbejdstøj på vej hjem fra arbejde, jeg savner håndværkere med tid til at pifte efter pigerne, og jeg savner min slagter, ismejeri, grønthandler og købmand.

Jeg savner Københavns livlige erhvervshavn med små og store skibe, som inspirerede til drømme om fjerne lande, og jeg savner pauserne på broen, når broklapperne gik op og ned for fremmede skibe.

Når du Frank omtaler byen som mangfoldig har jeg svært ved at se det, tværtimod bliver den mere og mere ensartet, nu med designede pladser der kan afholde fattigrøve til at slå sig ned.

Arbejderklassens mere rummelige tilgang til livet er væk, og byens fokus på et ensidigt erhvervsliv og en spekulativ boligudvikling, har medført en segregering af klasser og befolkningsgrupper, som indebærer fremmedgørelse for alle parter.

Ja byen er da blevet rigtig pæn, og det er vel derfor fattige, de rygende, de grimme og de hjemløse skal bortvises, for de passer ikke mere ind i bybilledet og middelklassen selvforståelse.

Det er meget muligt byen har tårne på,
men det mor' mig altså mer' en morgen at gå,
i de dæmringslyse gader hjem fra Adlon,
møde første morgenmænd og sidste natvogn.
En fuld mand med sin sang,
en ismand med sin stang.
Dagen i gang. Ta' og kys det hele fra mig!
De første nette pi'r,
de sidste lette pi'r, trætter pi'r.
Ta' og kys det hele fra mig!
Jeg syn's at dagen netop ender så kønt,
sådan med morgenstemning, sollys og grønt.
Byens konkyliesang, den københavnske klang,
lyt engang!

Kultur i byen er blevet til noget fint og elitært, og agerer som praleeffekt for de spidsborgere der har overtaget byen. Før var der et inspirerende by- og kulturliv på torve og værtshuse, hvor der blev sunget viser om liv, død og kærlighed til lyden af harmonika og sav. Den fællesskabssamlende bykultur er nu afløst af kommercielle events og en altdominerende café-kultur.

De grønne oaser du henviser til, er svære at få øje på, for hver en tomt i husrækken skal jo bebygges.

Er du klar over at nybyggeriet forfølger den spekulationsmodel, man i 1880'erne kaldte for planlagt overbebyggelse, og ved du at kommunen nu accepterer en bebyggelsestæthed som i 1920 afvistes som uegnet til moderne sunde boligbebyggelser..

Godt nok har vi fået varmt vand, bad og fjernvarme, lækre elementkøkkener og termoruder og en hulens

masse boligareal pr. person: fra ca. 15m² til 42 m² siden jeg var lille, men alligevel jeg anser ikke mere byen som den bedste i verden.

Kulturen blevet for forbrugsorienteret og mangfoldighed er jo ikke blot et spørgsmål om flest mulige events og kommercielle tilbud, men et spørgsmål om bred social repræsentation og interaktion i byens rum, og ikke mindst et tolerant syn på de der er anderledes. Dette har dog aldrig før været middelklassens eller borgerskabets force, så med deres indtagelse af byen er noget væsentlig gået tabt af byens sjæl, som jeg virkelig savner. Nutidens by ville aldrig have inspireret Poul Henningsen til hans fine sang fra 1932, som jeg glad trallede i min ungdom på vej hjem fra Laurits Betjent kl. 5 om morgenen.

De bedste hilsener fra en gammel Københavner, som desværre ikke har set de sociale byplanvisioner realiseret, vi indfødte her i byen engang drømte om.

Hanne Schmidt arkitekt.

Kære Frank Jensen

Jeg har boet det meste af mit liv i København og nyder det hver eneste dag. Men jeg ser ting ske, som truer de værdier, vi netop elsker byen for. Det er boligbyggeriet, der generer mig.

Boligpriserne, boligmiljøet, bæredygtighed.

Boligpriserne bundler i, at for mange skal tjene penge på boligbyggeriet: Kommunen sælger jord til højestbydende, developerne lægger 25-30% oveni byggeriets kostpris og investorerne, typisk pensionselskaber skal tjene hjem til medlemmernes pensioner. Sådan behøver det ikke være. Se på Selfbouw-modellen i Amsterdam, hvor små bygherrer leaser grunde af kommunen og bygger som de har råd og lyst til. Eller se på de tyske 'Baugruppen', privatpersoner, der i fællesskab opfører beboelsesejendomme med lejlighedsstørrelser og udstyr, som deres økonomi tillader. Eller kig nærmere på Wien, hvor kommunalt initiativ sørger for boliger, som almindelige borgere har råd til.

Boligmiljøet er en funktion af byggeriets organisering. Developere har én overordnet målsætning: tjene penge. Til sig selv og til investorerne. Derfor bygger de stort, mere af det samme, der er ikke plads til diversitet, til at det uventede kan opstå i sprækkerne mellem det planlagte.

Bæredygtighed i byggeriet er svært foreneligt med stordrift som det praktiseres af developere. Høje bebyggelsesprocenter kan i dag kun opnås med co2-belastende betonkonstruktioner. Fremtiden må baseres på trækonstruktioner og lerjordsbyggeri, som uden problemer kan realiseres i op til 4-5 etager. Og København har ikke byggegrunde nok til den lavere bebyggelsesprocent og derfor må hovedstadsområdet andre kommuner inddrages.

Så derfor, kære Frank: Før boligpolitik, ikke finanspolitik, før regionspolitik, ikke snæver hovedstadspolitik. Nedlæg pengemaskinen By og Havn, genforhandl aftalen om metro-finansieringen så staten deltager, København er jo hele landets hovedstad. Udskift developerne med nye, små aktører. Byg by!

Carsten Hoff 21.02.2020

Helt anden måde. Hvad et for en by, som har plads til alle - ikke bare på papiret, men også i praksis. Derfor er det for mig oplagt, at byens overordnede udvikling, klimasikringen, det lokale og den sociale by i fremtiden bliver en del af den samme tænkning. Få inspiration ude i verden, eller bare syd for grænsen, hvor klimasikring bruges som socialt kapacitetsrum.
- Tatyana Eneva, ADEPT

Kære Frank. Vi er nødt til at få en endnu mere nuanceret forståelse af, hvad det er for en by, vi vil have. Hvilken by vi overgiver. Og dermed også at have en fornemmelse af - og turde at stå ved - at nogle bæredygtige mål vil koste på andre områder. Det er sikkert ikke altid super populært at skulle sikre økonomien til at prioritere en integreret bæredygtig og klimasikret by over andre vigtige emner. Men hvordan skal vi vælge? Vi kan ikke få det hele. Sæt retningen. Stil krav. Også til almindelige borgere. Krav til, at de bæredygtige løsninger prioriteres, bliver integrerede, ikke et valg, men noget helt almindeligt.
- Simon Poulsen, ADEPT

Kære Frank. Tænk strategisk. Med låste visioner for fremtidens by mister udviklingen fleksibilitet og chancen for at skabe langvarige klimamæssige landvindinger mindskes. Vi skal tage os tid til at skabe forandringen, også selv om vi ikke har så meget af den, tiden. Hvis vi udvikler for hurtigt får vi en ensartet by, som kun håndterer aktuelle problemstillinger, men bliver dårligere til at håndtere fremtidens udfordringer. Strategisk udvikling skaber råderum.
- Martin Laursen, ADEPT

Kære Frank. Tænk i nye baner. Byer i København er en lukket fest, som i alt for lang tid har været styret af de forkerte interesser med alt for meget fokus på at skabe 'københavnerkvarterer', som mest af alt er ensartede boligbebyggelser med få variationer og en snak om byliv, der har overskygget diskussionen om en balanceret by. En balanceret by har plads til klimamæssige tiltag som bymæssigt aktiv. Det tvinger os til at tænke lokalt, globalt og i fællesskaber.
- Anders Lonka, ADEPT

Kære Frank. Drøm drømme om byen i den store skala. Hvis ingen tør formulere visionerne, så drukner de i virkelighed, og vi ender med, at der ikke bliver gjort noget som helst. Prisen for visioner kan være høj, men den er højere uden.
- Tanja Jauernig, ADEPT

Kære Frank. Vi har brugt en hel masse penge og ganske mange år på at skabe en metro, som binder byen sammen. Det er godt. Men hvad med resten af mobiliteten i byen? Al transport kan ikke foregå under jorden, så hvordan får vi flere biler ud af byen, hvordan gør vi det mere attraktivt at bevæge sig fra A til B uden sin bil? Flere busser? Færre og dyrere parkeringspladser? Billigere billetter til offentlig transport? Brede cykelstier? Sporvogne? Renere luft i byerne øger livskvalitet og sundhed og minimerer den samlede CO2 udledning, så hvordan - Frank?
- Eva Hviid, ADEPT

Kære Frank. Da færgerne over erstattet af broer der brokkede kulturen, over forsvandt, over mindre under ikke forestill uden. Når vi mere - så kan noget, at de kompromi tænker 'r investere noget. Ik som sar er det s af vor skabe verde visio skab udv har Fr

Kære Frank. Vi er nødt til at få en endnu mere nuanceret forståelse af, hvad det er for en by, vi vil have. Hvilken by vi overgiver. Og dermed også at have en fornemmelse af - og turde at stå ved - at nogle bæredygtige mål vil koste på andre områder. Det er sikkert ikke altid super populært at skulle sikre økonomien til at prioritere en integreret bæredygtig og klimasikret by over andre vigtige emner. Men hvordan skal vi vælge? Vi kan ikke få det hele. Sæt retningen. Stil krav. Også til almindelige borgere. Krav til, at de bæredygtige løsninger prioriteres, bliver integrerede, ikke et valg, men noget helt almindeligt.
- Paul Lieser, ADEPT

Kære Frank

Kære Frank. Tænk byudvikling og klimasikring sammen. Det skal ikke kun være en offentlig opgave at sikre fælles udearealer og boliger, men også et skarpt formuleret krav som skal stilles til de enkelte developere og grundejere, så de forpligtes til at gøre byens udvikling og trivsel til et fælles anliggende, der rækker ud over profit på ejerlejligheder og kvadratmetre. Klimamæssige tiltag skal være synlige og tilstedeværende.
- Martin Krogh, ADEPT

Kære Frank. Som udlænding har jeg været virkelig overrasket over, at København, som tidligere var en af de mest ambitiøse byer i verden, en rollemodel, nu hviler på laurbærene og lader andre byer overhale sig indenom. Som om at I ofte er blevet fortalt historien om, hvor fantastisk det er med hygge og menneskelig skala og 'most livable', så I til sidst har troet, at det altid ville være nok og har glemt at udvikle jer. En by skal udvikle sig hele tiden, ellers går den i stå. I har glemt at lytte til forandringerne, har glemt ambitionerne. Find det særlige frem igen.
- Leon Legeland, ADEPT

Kære Frank. Diskussion og konferencer er ikke nok, Frank. Der skal lovgivning til. Der skal engagement til. Også selv om det giver utilfredshed i overgangsperioden. Luk Aabouløvdalen, Frank. Hold fast i betalingsringen, Frank. Skru op for det grønne, Frank. Tænk i nye baner, når det kommer til boligstørrelser, offentlig transport, grønne fællesskaber som

Kære Frank. Vær mere ambitiøs på byens vegne. En mere bæredygtig adgang til byudvikling og til en klimasikret by er ikke nødvendigvis noget, der skal klares som en blid overgang. Lidt som med et plaster - det skal af, one way the other. Så vi kan lige så komme i gang. I stedet for mange (bestemt både fine & nålestik der laves nu, så sk udvikles en ambitiøs over klimasikringsplan, som ik løser de udfordringer vi ha nu, men også tager højde udvikling vi går i møde at kende den endnu. Det
- Nanna M

Kære Frank. Tag ved lære af pro igennem mange å proaktive i at hå problemstillinger. forrest - vi vil og k Vi skal ikke være Det er meget vigt sammen om en l Grøn gør det ikk ses i sammenh række andre f men om b

---

dear FRANK ...

let's be FRANK...

HVORDAN SIKRER DU ØKONOMISK VÆKST, UDEN AT GÅ PÅ KOMPROMIS MED VERDENSMÅLENE?

danielsen

Fra:
arki_lab Designing Cities With People

Birkegade 4
2200 København N
Danmark

Til:
Frank Jensen

Københavns Rådhus
Dato:
27.02.2020

Kære Frank Jensen

Den politiske klasse er under pres. Klimaet skriger på grøn omstilling, og indtil videre har det ikke været muligt for politikerne at levere i det nødvendige omfang. Byudvikling ser ud til at blive styret af økonomiske kræfter langt fra de demokratisk valgte på rådhuset, og særligt de unge, Klimagenerationen, har mistet troen på politiske løsninger. Når vi skriver dette brev til dig, er det fordi, vi alligevel tror på, at der er et potentiale i denne krise.

For krisen har mobiliseret mennesker til selv at handle. Rigtig mange borgere, og særligt unge, har engageret sig i udviklingen af deres by. Græsrodsbevægelser og de grønne ungdomsbevægelser arbejder for at trække København og Danmark i en grøn retning. Det er i disse initiativer, vi ser et håb.

Potentialet i krisen er, fra politisk hånd, at anerkende de unge menneskers ønsker og initiativer; at inkludere de mennesker som skal bo i fremtidens København.

Med "Fællesskab København" præsenterer kommunen en vision for at "skabe København sammen". Det handler om at inddrage borgere og erhvervsliv i udviklingen, må man forstå.

Kærlig hilsen

arki_lab Designing Cities with People

Udfordringen opstår, hvis inddragelsen ikke favner bredt nok. For det er ikke til borgermøder og høringer, at de unge deltager.

Vi skal anerkende, at demokratisk deltagelse i dag tager mange former. Unge finder hele tiden nye måder at engagere sig på, og vi kommer til at gå glip af nogle afgørende muligheder, hvis vi kun har fokus på valgdeltagelse, når vi taler om at styrke demokratiet. Vi bliver nødt til at skabe rammer, der gør det attraktivt for unge at deltage i urbane projekter, vi skal have byens udvikling på skoleskemaet, og de unge skal mærke, at deres stemme bliver hørt og taget alvorligt. Sådan får vi borgere, der også i fremtiden engagerer sig i at gøre deres by grøn og bæredygtig.

Så kære Frank Jensen, dette brev skriver vi til dig på vegne af de unge, som vi mener, bør inddrages; i at finde løsninger, i at tage beslutninger og i selve omstillingen. Vi skal udnytte den energi og momentum, der er nu. Vi skal huske det potentiale, der er i en bred inddragelse af Københavns ungdom og give deres perspektiver plads i de politiske processer. Og vi skal huske, at det ikke kun er dem, der har stemmeret, der har ret til byen.

Kære Frank Jensen

Jeg drømmer om et København, hvor klima og byudvikling går hånd i hånd.

Jeg drømmer om en by, hvor eksperimenterende byggerier med brug af genbrugte og bæredygtige materialer skyder op i både gamle og nye bydele.

Jeg drømmer om mindre byggefelter og frizoner, så selvbyggere og byggefællesskaber kan få lov til at vise nye måder at bygge og bo på.

Jeg drømmer om en by, hvor der er plads til at begå fejl, fordi vi eksperimenterer med nye måder at gøre tingene på.

Jeg drømmer om politisk mod til at træffe beslutninger, der vil skabe et grønnere og mere sammenhængende København.

Jeg drømmer om en by med plads til fællesskaber, hvor vi skaber rum til møder på tværs af sociale og aldersmæssige skel.

Jeg drømmer om at vi bevarer byens historiske bygninger og patina, så vi husker at tage fortiden med ind i fremtiden.

Jeg drømmer om en tolerant by, hvor man lytter til anderledes tanker og prøver at forstå uden at dømme på forhånd.

Jeg drømmer om at københavnere får mere jordforbindelse og forståelse for naturens kredsløb med nem adgang til fællesspisninger og grønne fællesskaber.

Jeg drømmer om en by, hvor parker, vertikale haver og grønne tage er med til at klimasikre København og skabe øget biodiversitet.

Jeg drømmer om vi indretter byens pladser og parker, så der er plads til både samvær og stillerum.

Jeg drømmer om en by med flere træer, der kan hjælpe med at binde CO₂, sænke temperaturen, sikre skygge på solskinsdage og skabe mental velvære.

Jeg drømmer om, at alle i fremtiden har råd til at bo i København og at der bliver lyttet til, hvad det er for en by vi gerne vil bo i.

Hvad drømmer du mon om?

Anna Esbjørn, programleder, 'Fremtidens byer',
CONCITO – Danmark's Grønne Tænk tank

Nørrebro, april 2020

Kære Frank Jensen,

Den by, du er overborgmester for, er med rette kendt over hele verden for sin fantastiske infrastruktur. For sine cykelstier, sine broer og sine fantastiske grønne områder, hvor københavnere og byens gæster kan løbe en tur, gå hånd-i-hånd med deres udkårne eller skyde en flot genvej.

Nu står byen så over for at skulle være CO2-neutral allerede i 2025. Var det en stor opgave før coronakrisen ramte, er den kun blevet endnu større – og endnu mere presserende.

Det er netop særdeles vigtigt, at vi holder fast i visionen, også selvom det måske ikke lader sig gøre at realisere den på blot fem år. Udover at det vil gavne hovedstaden, handler det naturligvis også om at vise resten af Danmark og verden, hvor afgørende det er, at vi placerer den grønne omstilling højt på den samfundsmæssige prioriteringsliste.

Krisen har mindet os om vores fælles sårbarhed, men hvis vi formår at holde fast i de grønne ambitioner under og efter krisen, kan vi i praksis vende denne sårbarhed til en styrke.

Den ambitiøse målsætning vil kræve bred opbakning for at kunne lykkes. Naturligvis blandt befolkningen og på det politiske niveau, men også blandt den brede vifte af private og offentlige aktører, hvis gøren og laden fortløbende sætter deres aftryk på byen. For at sikre denne opbakning er det afgørende, at opgaven ikke blot bliver betragtet som først og fremmest værende af teknisk karakter.

Selvfulgelig handler CO2-reduktion ultimativt om en række tekniske parametre, der skal optimeres. Men før vi når derhen, er det nødvendigt, at det bliver klart og tydeligt for enhver, hvad det egentlig betyder at have en CO2-neutral hovedstad.

Der er således tale om en oversættelsesopgave.

De tekniske parametre såvel som de praktiske ændringer, kompromiserne og potentialerne skal alle sammen oversættes til et sprog, som alle kan forstå. Dagsordenens realiseringspotentiale og dens opbakning hviler netop på den bredt favnende forståelse og accept.

Byens forbilledlige infrastruktur er en perfekt metafor for det, der nødvendigvis må ske.

Ligesom København og de omkringliggende kommuner har skabt supercykelstier, der nemt og sikkert lader borgere transportere sig selv på tværs af kommunegrænserne, skal vi have skabt mentale supercykelstier, der på tilsvarende vis bryder grænser og lader borgere flytte sig fra én virkelighed til en anden.

Ligesom København har et utal af smukke broer over sine søer, kanaler og havnebassinet, skal der bygges bro mellem status quo i 2020 og den fremtidsvision, som 2025 repræsenterer. En bro, som alle har lyst til at bevæge sig over. Måske i løb, måske hånd-i-hånd – eller måske som en genvej til en ny og bedre fremtid.

De bedst egnede til at skabe disse mentale supercykelstier og broer er kulturlivets billedmagere og historiefortællere, som ikke blot tæller kunstmalerere og forfattere, men naturligvis også arkitekter, designere og spiludviklere.

Det er gennem kunsten og kulturen, at vores forestillingsevne stimuleres, at det bliver muligt at begribe det hidtil ubegribelige, og at vi motiveres til at nå de ambitiøse mål på en måde, som et sæt tekniske parametre og mål i sig selv ikke formår. Særligt i lyset af en krise som denne er det endnu vigtigere, at vi får sat en fælles referenceramme omkring de mål, vi kæmper for at nå.

Derfor foreslår jeg, at du etablerer en kommunal udgave af det, jeg ligeledes har foreslået på nationalt plan: En grøn kulturpulje.

Det vil sige en pulje af ekstraordinære midler, som øremærkes kunstneriske og kulturelle projekter – for eksempel film, udstillinger, bøger, festivaler og spil – der på alverdens måder formidler den virkelighed, som København med 2025-visionen forsøger at skabe.

Desuden bør denne pulje også bidrage til at stimulere udviklingen af nye, kreative og økonomisk bæredygtige byområder, hvor kunstneriske og kreative sjæle kan bo og arbejde.

Københavnere begriber selvfølgelig godt, at der er behov for, at der skrives til handling, hvis det ambitiøse mål skal nås.

Men hvis vi i fællesskab skal motiveres til handling – og hvis vi ikke blot skal udlicitere ansvaret til andre – skal det ske på baggrund af de historier, oplevelser og billeder, som bevæger os, inspirerer os og får os til at begribe, at ansvaret netop ligger hos os alle sammen.

Hvis først dette lykkes, tør jeg godt love, at den teknokratiske implementering af 2025-visionen bliver markant lettere.

Kærlig hilsen

Christian Have
Indehaver, HAVE A/S

Kære Frank Jensen

”Og hjertet er helt i skygge og hjertet er næsten hørt op. Til nogen begynder at bygge en by, der er blød som en krop.”

Sådan skrev en af Danmarks allerstørste digtere Inger Christensen i digtsamlingen ”Det” i 1969. Mit håb for København er, at vores hovedstad bliver en by, der er blød som en krop. Ikke stenet, ikke støbt i beton, men blød - i live og livlig.

Jeg ved godt, at du har arvet København, som den nu engang er. Og jeg vil også sige, at jeg synes, København er en dejlig by og er nok også blevet en dejligere by, mens du har været overborgmester.

Men København er også en bilby. Det er en betonby. Det er en pengeby. For ofte også før det er en menneskeby, en levende by.

Hvert år dør hundredvis af københavnere for tidligt, fordi de bor i en by med høj luftforurening. Hver måned flytter folk fra byen, fordi de ikke har råd til at bo her. Og igen og igen bliver der færre grønne områder, fordi der skal gøres plads til ny asfalt og beton.

København skal derfor i min optik i mindre grad være en forretning og i højere grad være et hjem, der øger vores livskvalitet og sikrer vores fremtid.

De klimamål, København har, er ambitiøse. Som de skal være. Men de vil kræve store forandringer, som vi skal turde kaste os ud i. Her mangler jeg af og til at se mere mod. Derfor skal vi turde gøre op med idéen om at hensyn til økonomisk vækst skal diktere vores bys udvikling. Det gør den alt for tit i dag.

Måske fordi vi har glemt, at klimakrisen - hvis vi tillader det - kan være en gave, der ikke bare tvinger os til at handle for at stoppe ødelæggelsen af vores planet, men også giver os mulighed for at gentænke vores samfund og byer.

At lukke veje for biler, at gøre bydele eller bilfri, at give mere plads til byhaver, at bygge nyt og innovativt med planter på tage og facader, at lave parkeringspladser om til attraktive byrum, at gøre den kollektive trafik billig eller gratis, som man ser det i storbyer ude i verden, at ... at ... at ...

København blev en af bedste byer i verden, fordi vi turde satse - og insistere. Men hvis den ikke skal stivne og blive en by for eliten, hvis den ikke skal blive en by, der i endnu højere grad sætter vækst før mennesker, så skal vi tænke nyt og stort og vildt og heftigt. Vi skal være en mere modig by, en by, der nok kan indgå kompromisser, men aldrig lader sine indbygges aktuelle og fremtidige velbefindende blive kompromitteret.

Kh Uffe Elbæk

8.04.2020

Kære Frank

Stop den lidt tilfældige byudvikling med spredte fægtninger som Stejlepladsen og Vejlandskvarteret. I stedet skal du fuldende Ørestad med tre visionære greb, som kan styrke bydelen og bringe den helt ind i verdensklassen.

Ørestad har potentiale til at blive verdens måske mest bæredygtige bydel med en stærk kollektiv trafik, høje standarder for bæredygtigt byggeri og et af de mest bæredygtige forsynings- og afledningsnetværk, man kender til. Hertil kommer boliger, som borgere med almindelige indkomster kan betale, og en unik nærhed til både indre by og naturen. Ørestad betegnes som en "omvendt Manhattan", hvor det ikke er bygningerne, der omgiver naturen (Central Park), men naturen der omgiver bygningerne. Jeg kan godt lide det billede på Ørestad, og man begynder at fornemme denne særlige styrke i den næsten fuldendte bydel. Særligt i det sydlige Ørestad omkring Kalvebod Fælled Skole står man i en by, som ikke findes andre steder. Her glider natur, skolegård og byrum sammen på en helt ny måde; det må være dejligt at vokse op som barn eller komme hjem til efter arbejde uden nævneværdig rejsetid.

Men slet ikke alt er perfekt, og måske det er på tide at sande, at vi i dag ser anderledes på byen, end da man i 1994 udpegede vinderne af den internationale arkitektkonkurrence, som førte til den bydel, vi har i dag. Vores forståelse af den levende og bæredygtige by har ændret sig, herunder vores syn på bilen som central by aktør. Ørestad bærer på 3 meget alvorlige problemer, som kræver et beslutsomt og visionært politisk engagement:

1 At handlen i alt væsentlighed er samlet i ét tillukket center ødelægger enhver vision for en levende bydel. Der skal drastiske midler i brug, butikkerne skal trækkes ud i byrummet og integreres med hverdagslivet i Ørestad. I disse cirkulære tider kan vi ikke rive Fields ned, men vi kan trække butikkerne ud og omdanne dele af bygningskomplekset til en blanding af erhverv og bolig. Butikkerne kan stadig hænge sammen som et samlet flow, men det skal være som fremtidens bylivs integrerede butiksnetværk.

2 Ørestads Boulevard er ikke en cykel-by værdigt. Den er skabt til bilister med sin lange lige udstrækning og lægger op til høj fart og lavt hensyn, som noget der skal overstås. Det er ikke godt nok og ødelægger alle forsøg på at gøre Ørestad til et sted med karakter, hvor folk har lyst til at opholde sig. Boulevarden skal lægges om, forkastes, og ikke være en hurtig genvej gennem Ørestad, men føre til steder og lokaliteter af egen værdi.

3 Det brede strøg hele vejen ned gennem Ørestad bestående af boulevard, kanal og metrolinjer binder ikke bydelen sammen i én by-enhed, tværtimod. Strøget spreder, understøtter vindens dominans og skaber et teknisk og ret menneskefjendsk bymiljø. Det kan vi gøre meget bedre ved at grave metroen ned i jorden, hvor den hører hjemme i den tætte bys logik, og så bebygge grundarealet med nye boliger, erhverv og butikker flettet sammen med nye trafikårer og kanalen.

Så kære Frank, hvis Ørestad skal blive en rigtig succes for et bæredygtigt København, så spred Fields ud i byen, nedlæg Ørestads Boulevard og fortæt byen ved at lægge metroen under jorden.

Med venlig hilsen

Lars Autrup
Direktør Akademisk Arkitektforening.

Kære Frank Jensen!

Vi ved alle, at vores gamle by er fuld af kulturarv. Smukke bygninger, der har stået i mange hundrede år. Ved du også, at kulturarv er bæredygtigt? Det ved vi, der arbejder med at restaurere, bevare, vedligeholde og passe på. Når man bevarer kulturarven bevarer man samtidig den allerede forbrugte energi til materialer, transport og selve opførelsen. Forbruget ved ombygning og vedligehold er minimalt.

Lad dig ikke rive med

Du har sikkert set flotte CO2-beregninger for nye, certificerede "bæredygtige" bygninger. Men det vil tage hundreder af år at indhente eksisterende bygningers bæredygtighed. Når nogle river ned for at bygge en ny "bæredygtig bygning", smider vi forbrukt energi ud og erstatter den med nyt energiforbrug. Derfor bør CO2-beregninger også indeholde den energi, der rives ned og smides ud. Er det nye så stadig bæredygtigt?

Stil krav til arkitektonisk værdi

Ved du, at når der bygges nyt i høj arkitektonisk kvalitet, skaber det grundlaget for at vedligeholde og bevare for eftertiden. Gode bygninger står i mange år og bliver brugt på nye måder og til nye formål. Den arkitektoniske kvalitet bør også være en del af beregningen af bæredygtighed. For når bygninger opføres uden høj arkitektonisk kvalitet, bliver de hurtigt revet ned igen. Jo grimmere tingene er, jo hurtigere bliver de revet ned.

Derfor dejligst

Du ved jo, at en af grundene til, at København er populær for danskerne og hele verden, er skønheden. Fyldt med forskelligheder, historie og kvalitet. Du ved jo godt, at vi bliver flere og skal bo på mindre plads. Ved du også, at det gør den ældre boligmasse ideel at renovere? Mindre enheder til enhver pengepung. Nænsom indvendig modernisering gør ældre etagebyggerier attraktive igen, både for sygeplejersken, skolelæreren og den studerende.

Tænk, før du handler

Hvis du gerne vil gøre noget godt for byen (det tror vi, du vil) og for miljøet (det ved vi, du vil), er det mest overraskende og modige, du kan gøre, at bevare og genbruge bygninger. Mange tror, at visioner absolut skal være noget radikalt og noget nyt. "Nyt" var måske en dagsorden for det gamle industrisamfund. Nutidens samfund, hvor planeten og byens beboere skal ånde og leve, kræver noget andet. Lad de gamle bygninger være en aktiv del af en ny strategi.

De bedste hilsener

Maria Wedel Søe og Jens Bertelsen, arkitekter

Kære Frank Jensen, Giv os mulighed for at skabe kreative rammer i de kreative zoner.

Københavns Kommune vil tilbyde byens kreative virksomheder attraktive, fleksible og økonomisk overkommelige lejemål i de kreative zoner i byens ellers udtjente erhvervsområder. Zoner som kommunen selv anerkender som vigtige vækstmiljøer i byen.

Desværre følges anerkendelsen ikke af ambitioner: I den kommende kommuneplan er muligheden for, at der indrettes boligfunktion i tilknytning til den enkelte virksomhed i de kreative zoner fjernet.

At kreative mennesker og virksomheder søger hinandens fysiske nærvær, så de lettere kan skabe kontakt og hurtigere kan omsætte idéer til virkelighed, er ikke kun et fænomen i Danmark. Vi ser det i innovationsdistrikter, vidensbyer og kreative miljøer verden over, hvor strategiske indsatser og fysiske rammer fremmer innovation og vækst.

Hvis Københavns kreative zoner skal blive katalysatorer for vækst er det ikke nok at lade små virksomheder og start-ups flytte ind i de forladte industriområder. Det er vores erfaring, at vækst- og innovationsområder opstår i synergien mellem mennesker, netværk og arkitektur: Rammer og aktivitet, der samler. Det kræver attraktive miljøer, hvor kreativiteten kan trives, hvor kreative sjæle kan mødes og inspirere hinanden – og det kræver mod.

Mod til at udviske grænserne mellem arbejde og bolig, mod til at skabe co-working og -living muligheder, mod til nye deleøkonomiske modeller, hvor vi bor mindre og deler mere. Mod til et opgør med den klassiske kontorbygnings faste grænser, der adskiller virksomheder fra hinanden og mod til at tænke og tegne på tværs af bolig og arbejdsplads.

For iværksættere, selvstændige og nystartede virksomheder smelter arbejdsliv og fritid sammen: Det kalder på arbejdspladser af en anden karakter og lige så boliger. Der er brug for tilbud, hvor de kreative aktører ikke skal trækkes med en dobbelthuseje, så de kan koncentrere sig om det de er bedst til og det de brænder for: Deres virksomhed.

Derfor må frygten for præcedens og "små boliger" vige for risikovillighed og åbenhed, hvis vi som arkitekter skal kunne give innovative bud på, hvordan fremtidens samarbejdslandskab tager sig ud: Hvordan arkitektur kan fremme mødet mellem mennesker, udvekslingen af viden, idéer og kvalifikationer og hvorledes der kan skabes de bedst mulige rammer for byens kreative virksomheder. Vi savner en kommune, der tør eksperimentet og innovationen.

Kære Frank Jensen, bevar muligheden for, at der indrettes boligfunktion i tilknytning til den enkelte virksomhed i de kreative zoner. Sådan skaber du rammer for vækst og innovation i de kreative zoner, sådan skaber du nye og attraktive vækstmiljøer samtidig med at du får nogen af billigere og mindre boliger som du efterspørger. Giv os mulighed for at skabe kreative rammer i de kreative zoner.

Med venlige hilsner
Juul | Frost Arkitekter

JUUL | FROST
A R K I T E K T E R

23. februar 2020

Kære Frank Jensen

På opfordring af Copenhagen Architecture Festival følger her et par enkelte bud på Københavns fremtidige udvikling og grønne omstilling.

Målsætningen om at København skal være CO₂ neutral i 2025 er næppe realistisk. Det forudsætter bl.a. at hele infrastrukturen (bl.a. transport, el- og varmeforsyning etc.) gøres CO₂ neutral. Her vil der skulle udvikles ny teknologi som tvivlsomt vil kunne ske på mindre end 5 år!

Mit bud er at gennemføre klimaplanen i etaper, hvor første etape kunne være "Middelalderbyen", det gamle København inden for voldene i dag indrammet af Gothersgade, Nørre Voldgade og Vester Voldgade.

Der udarbejdes ny kommuneplan og lokalplaner for dette område. I kommuneplanen lægges der op til en planmæssig afvikling af erhvervsvirksomheder i området. I planstrategien indgår krav om, at nybyggeri skal være i energiklasse "0-energihuse". Der skal stilles skærpede krav til renoveringsprojekter. Varmeforsyningen ændres til vedvarende energi (sol- og vindenergi og varmepumper o.lign.) og de nuværende centralvarmeanlæg og fjernvarmeanlæg udfases.

Der skal indføres regler om anvendelse af bæredygtige og CO₂ neutrale byggematerialer. Der indføres fossilfri både privat og kollektiv trafik overalt i den indre by.

Der indføres regler om genbrug af byggematerialer. Nyt bæredygtigt og CO₂ neutralt affaldssystem. Der plantes flere solitære træer på offentlige pladser, stier og veje.

Med venlig hilsen

Einar Seerup
Arkitekt m.a.a. og indehaver

- ▶ unikke huse
- ▶ bygherrerådgivning
- ▶ energirådgivning
- ▶ byggestyring

Kære Frank Jensen,

AKT II commend the initiatives of the Copenhagen 2025 Climate Plan, however understand that there is a significant gap to be filled in order to achieve these goals. Currently around 10% of global CO₂ emissions are due to the production of steel and cement alone (around 4400M tonnes of CO₂). Also a disproportionate 27% of waste in Denmark originates from renovations and demolition carried out by the construction industry only².

AKT II are now taking urgent action to tackle 'upfront carbon', as well as designing with the whole life of a building in mind. We are carrying out 'Carbon assessments' at each key design stage through to practical completion, with the aim to optimise carbon reductions in our projects. We would like to focus here on two initiatives that help to provide effective tools in reducing the carbon emissions of our projects: retention and re-adaptive reuse of the existing structure and fabric, and reduction of the embodied carbons in new structural designs using materials with lower carbon footprints. We believe adopting these initiatives can help to positively contribute to the current and future development of Copenhagen, in light of the climate emergency and the CPH 2025 climate plan.

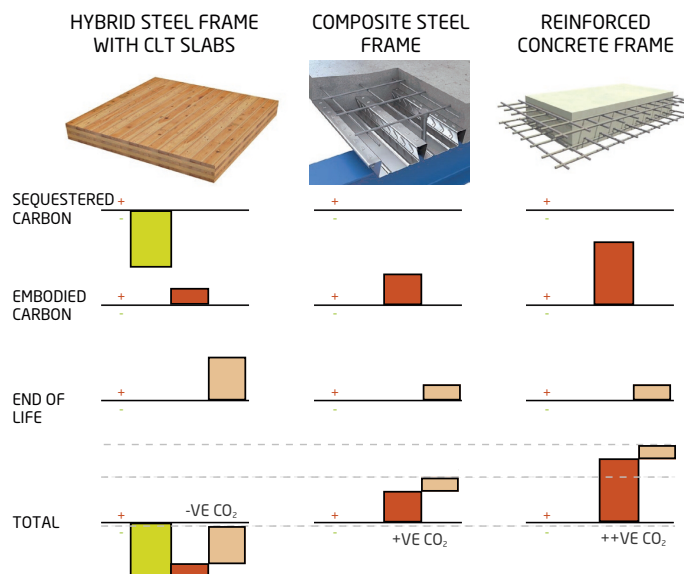
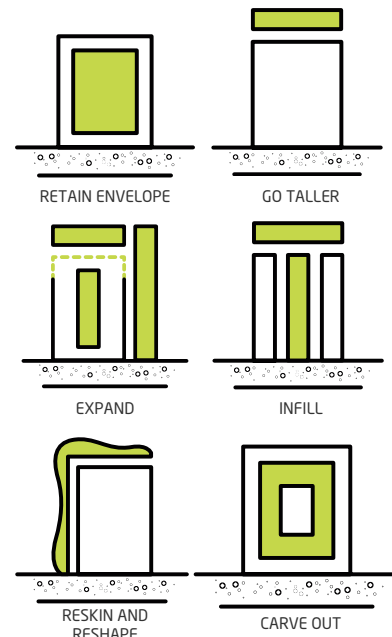
Reuse & Adaptive Reuse

The most effective way of reducing the embodied carbon of a development is reusing the structure of building stock that already exists.

The technological boom of the last two decades has not only changed the nature of work and how we 'use' buildings, but has also given us the tools to forensically inspect what has occurred before, while looking for opportunities to successfully and efficiently reuse and adapt existing building stock. Inherently designing in flexibility to new buildings should become standard too, but creating flexible and robust designs for future use in existing building stock should also be a key aim.

Examples of some related project tools to focus on here, that should become standard to ensure robust future developments, are:

- *life-cycle analysis*; calculating the environmental impact of a building across its whole life-cycle
- *life-cycle layering*; designing for disassembly plus designing different components of buildings (structure, facades, ventilation systems etc) for different design-lives to optimise robustness and relevance of a building throughout its life-cycle, and
- *building or material passports*: ensuring a quantifiable list of building components and/or materials with their end-of-life recovery potential clearly stated.

Construct in Timber

Material selection for either a new or adaptive reuse project is key to ensuring the embodied carbon of the development is optimised. Whilst not always the right solution for a project, timber construction methods and materials such as cross laminated timber (CLT) can provide gains in both the embodied carbon of a structure, and diminish the impact of construction through reduced construction transport requirements and construction programme times. For example, a CLT structure can take around 20% of the total construction site delivery trips required for a similar pre-cast concrete framed project.

The figure to the left shows a comparison of embodied carbon, by structural material/scheme, for a recent office building project. It was shown to be feasible for a hybrid steel and CLT frame to be carbon negative.

Furthermore, the inherent lightness of timber as a material means it is an invaluable tool for ensuring the success of an adaptive reuse project.

We hope that these initiatives can help to provide a basis for ensuring the successful and sustainable future development of Copenhagen. We are available to discuss the items in this letter with you should you wish to explore them further.

Med venlig hilsen,

Ed Durie, AKT II København

Consulting Structural and Civil Engineers

References:

1. Moynihan, M. *Held to Carbon Account*. The Structural Engineer, January 2020.
2. Circle House Lab. *Green Paper 02*. Circle House Lab, 2020.

Fra Verdensmål til Københavnermål

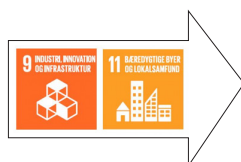
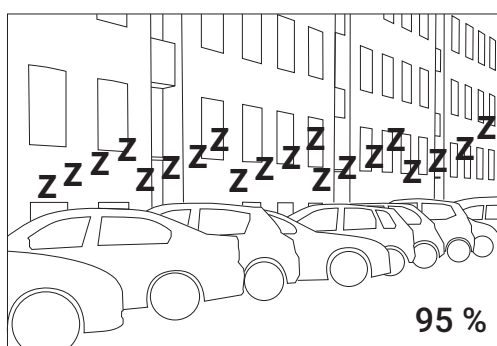

Kære Frank Jensen,

København skal ifølge den ambitiøse KBH 2025 Klimaplan være CO2-neutral om fem år. Samtidig har landets nye socialdemokratiske regering lovet, at den vil reducere CO2-aftrykket i hele landet med 70 procent i 2030. Så nu skal der handles og vi kender allerede løsningerne og teknologien og viljen til at få det til at ske er her allerede, vores største udfordring er os selv og vores vaner. - Og vi kan kun løfte ansvaret i fællesskab, det er på tide, at vi slår øjnene op og ændre de dårlige vaner.

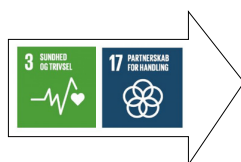
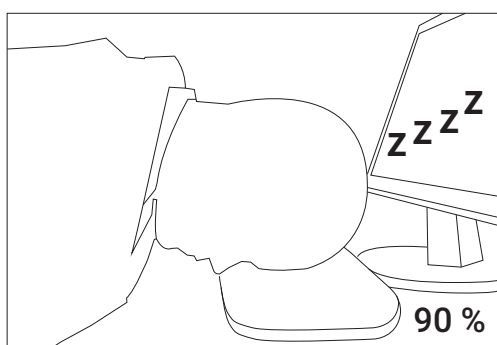
Fra sovende biler til grønne byrum

Vores elskede københavn er bygget op af en forældet infrastruktur, som forurener byen og biler styrer i for høj grad måden vi bevæger os rundt. Det er på tide, at vi får de sovende biler væk fra parkeringspladserne og ud af byen. Vores biler holder i dag stille 95 % af tiden (*). Vores nuværende egoistiske infrastruktur skal ændres til selvkørende transport for alle! Det er skalerbart, kollektivt og det styrker fællesskabet og giver plads til grønne byrum. Teknologien findes allerede, de selvkørende shufflebusser er her, og på elcykler og el løbehjul kan vi alle gå, løbe og køre ind i en grøn og bæredygtig fremtid.

Fra dårligt indeklima til udeliv og samvær

Med bilerne ude af byen har vi frigivet et enormt areal, som kan anvendes i fællesskabets tjeneste. Nye grønne parkrum, legepladser, dyrkningshaver, håndtering af regnvand samt steder hvor vi som borgere kan mødes i nye arbejdsfællesskaber i det fri. Den gennemsnitlige dansker opholder sig indendøre 90% af vores vågne timer (*). Forskning viser, at ophold og aktivitet i naturen styrker menneskers sundhed, trivsel og livskvalitet. En undersøgelse viser, at borgere der bor under en kilometer fra grønne områder kommer oftere ud i naturen og har bedre sundhed, trivsel og livskvalitet end borgere, der bor længere fra grønne områder (*). Hvorfor mødes vi ikke under åben himmel, i pavilloner hvor der kan etableres touchdown arbejdspladser og afholdes møder. Det bedste arbejdsklima opnåes i det grønne, hvor der er højt til loftet og hvor vi kan møde hiananden i og omkring fællesskabet!

Vores opfordring til Københavns Kommune og dig kære Frank Jensen er at handle nu, vores infrastruktur skal ændres og fremtiden kalder på udelivet, arbejdspladser i det grønne og fællesskabet, hvor vi alle kan løfte i flok!

De kærligste hilsner
Jesper Kusk Arkitekter

www.jesperkusk.dk

* Arne Remmen Professor AAU, oplyste i Public Service på P1 at 95 % af vores biler i byerne holder stille.
* Kåre Dybvad Boligminister, oplyste på Building Green at vi danskere opholder os indedøre 90 % af vores vågne timer.
* stigsdotter, 2011

Jesper
Kusk
Arkitekter

København ca. 1910

Den Grønne Boulevard

Langebro - Citytunnelen - Bispeengbuen

Den Grønne Boulevard	202?
Amager skibakke	2019
Havnebad på Islands Brygge	2002
Førerløs metro	2002
Verdens længste gågade	1962

Klima:

- ✓ Grønne byrum med CO₂-absorberende beplantning
- ✓ Større biodiversitet
- ✓ Nedkøling af byen på varme dage
- ✓ Effektiv håndtering af skybrud på overfladen

Byliv:

- ✓ Ingen trafikbarriere - adskilte bydele smelter sammen
- ✓ Attraktiv Rådhusplads uden larmende trafik
- ✓ Mangfoldigt byliv - større *liveability*
- ✓ Mere livskvalitet
- ✓ Mere plads til byens turister

Sundhed:

- ✓ Eliminere partikelforening på terræn
- ✓ Mindre støj - mindre stress
- ✓ Større tryghed

Trafik:

- ✓ Gennemkørende trafik under jorden
- ✓ Plads til bredere fortove og cykelstier
- ✓ Øget fremkommelighed - mindre trængsel
- ✓ Færre trafikuheld

Kære *Frank Jensen*

Forestil dig en »Sønder Boulevard« fra Langebro til Bispeengen med en ådal nordvest for Søerne.

En vild vision – men ikke vildere, end at det kan lade sig gøre med en boret biltunnel.

For prisen på en metrobillet vil du i bil kunne komme direkte fra Islands Brygge til Hillerød uden at belaste vejnettet i indre by og bidrage til trængslen.

De håndører vil være godt givet ud – både af hensyn til klimaet og til fremkommeligheden.

Med venlig hilsen
Jan Koed

Kære Frank Jensen

Sammen former vi hver dag menneskers virkelighed. Du gør det gennem økonomiske prioriteringer – politik. Vi gør det ved at prøve at imødekomme de ønsker, denne politik formulerer, eller ved at påvirke den i en retning, vi mener er mest hensigtsmæssig for at skabe en god by.

Og hvad er det så i grunden? Hvornår er det, vi mærker gåsehuden pible frem og en følelse i mellemgulvet, der mest af alt minder om forelskelse, når vi bevæger os gennem København?

Måske er det den sagte susen i blodårerne, når man på cykel er nået over det højeste punkt på Langebro en junaften, hvor lyden af latter fra menneskehavet på Islands Brygge blæser blidt gennem dit hår af sommervinden.

Måske er det at kunne få lov til at strække øjnene ud over en horisont med tårne, spir, lav sol og trætoppe, der svajer let i vinden. Eller duften af grillmad på farvestrålende tæpper i parken, omgivet af latter og bare tæer i græsset.

Måske er det det underfundige i at møde en lama på Sydhavnstippen, eller den spontane gadefest og kysset ved søens blinkende vandspejl.

Eller stilheden, når Knippelsbro åbner sig for skibe. Køer dannes, motorer slukkes, og en fugl får lov til at penetrere myldretidens lydside i et, måske to, minutter, inden en cykleklokke ringer og en kobling slippes ... og hvad med levede liv, fra den kravlende baby til det krumbøjede aldrende menneske, der bevæger sig langsomt gennem Nørrebro Parkens grønne rum til lyden af skateboard mod cement.

Eller måske træet der danner skygge og ro en varm sommerdag, og for en stund giver dig et privat rum i det fælles – midt i byen... Eller Øresundsbroen der rejser sig fra en diset horisont og det stålgrå salte sund. Eller at falde i staver over opvasken med udsigt til hverdagens rytme, der danner grundtonen til Københavns melodi?

Noget af alt dette, og meget mere, er det der gør, at vi elsker København med alle dens nuancer og forskelligheder. Det er sanseligheden. Det er erindringen. Det er åbne vidder og landskaber. Det er steder med deres helt eget særkende og identitet. Det er de grønne haver og parker med frisk luft og plads til at være menneske. I dag måske mere end nogensinde.

Hvad er det for dig?

Med dette brev vil vi bede dig om at tænke over det – og huske det – når du er med til at træffe beslutninger for Københavns fremtid. Vi vil også bede dig om at huske på, hvor essentielt forskellighed er, når vi udvikler byen. Der findes ikke en "one size fits all", når den gode by skal udvikles, så den kan stå robust, smuk og levende i en tid med udfordringer som klimaforandringer, epidemier, terrortrusler og demografiske og økonomiske svingninger, der alle sætter sine fysiske spor i byens udvikling. Vi kan ikke bare lave et betonbassin til regnvand eller sætte Hoffmannblokke og blomsterkummer, hver gang et område skal "sikres" mod trusler fra tosser og vejr, eller gå på kompromis med menneskers adgang til det grønne, til det fri. Ej heller, må give vores byliv i pant til ejendomsspekulanter og investorer til byggerier, som kun en lille eksklusiv procentdel har råd til at bo i. København lever og næres af forskellighed; både den menneskelige og den arkitektoniske – det er dens aktiv, dens potentiale. Og det må vi aldrig glemme.

Kærlig hilsen

Martin og Rosa
Sted By- og Landskabsarkitekter

Kære Frank Jensen!

KØBENHAVN HAR RESSOURCERNE OG ANSVARET I DEN GRØNNE OMSTILLING

København har fået meget forærende fra naturens side såvel som fra samfundsudviklingen og historien: En strategisk velbeliggende by i en af de rigeste dele af Verden. Et velfærdssamfund med en avanceret offentlig sektor. En demokratisk styreform og tradition med en veloplyst og engageret befolkning. En vellykket omstilling fra industrisamfund til et videnssamfund understøttet af de rigtige politiske beslutninger. København er en succeshistorie, der høster international anerkendelse på mange fronter. København - og Danmark - fremhæves i udlandet som eksempler til efterfølgelse, eksempelvis i den amerikanske præsidentvalgkamp. Alt dette forpligter.

Det er en del af selvforståelsen, at vi i Danmark er foran i den grønne omstilling. Der kommer hele tiden delegationer fra udlandet for at høre, hvordan vi har gjort i Danmark, og hvordan vi har indrettet os i København. Der er givetvis konstant delegationer, der opsøger overborgmesterkontoret, eller som besøger interesseorganisationerne, og selv i et lille videncenter som Boligøkonomisk Videncenter møder vi forskere og studerende fra udlandet, som udtrykker respekt for det, Danmark har opnået og ikke mindst i København indenfor byfornyelse, omstillingen væk fra industrisamfundet, miljø og resultaterne indenfor den almene boligsektor. Fokus er den sociale og den miljømæssige bæredygtighed.

Hvordan kan man give denne arv videre? Måske skal vi først tillade os selv at være lidt stolte over forhold, vi nogle gange tager som en selvfølge, og andre gange ligefrem taler lidt ned. Dernæst kunne vi se på, om vi ikke kan sætte overliggeren en anelse højere. Ikke på trods af de gode resultater, men tværtimod på grund af dem.

Bevar et København for alle

København er blevet en vinder-by, men netop med denne succes har man også sået kimen til et nederlag. Hvis København bliver så attraktiv, at den gradvist bliver mindre og mindre betalbar for almindelige mennesker - for slet ikke at tale om svage grupper - så mister man noget af den historiske arv. Vinder-by for hvem? For nogle få, eller for alle? Attraktiv for turister eller for de oprindelige beboere? Skal vi kun tale bæredygtighed i form af miljø, eller skal vi også huske det sociale aspekt?

Derfor skal der også i fremtiden være betalbare boliger, men det bliver en kamp mod samfundsforandringer og befolkningstilvækst, der konstant presser efterspørgslen op. Man skal slås med nogle markeds kræfter, der er særdeles stærke.

Flere almene boliger, og især flere mindre boliger, vil hjælpe i denne bestræbelse, men også almene boliger har en høj husleje i de første år. Den almene bevægelse har spillet ud med forslaget om "Basalboliger", og det kunne være et gennembrud i arbejdet på at sikre billige boliger.

En fuldstændig fjernelse af reglerne om gennemsnitsstørrelse af nye lejligheder ville også hjælpe, selvom der er sket en betydelig opblødning. En begrænsning af mulighederne for lejlighedssammenlægninger kunne være en anden mulighed. Det vil dog let ende som lappeløsninger og næppe tilstrækkelige, alt i mens byens befolkning vokser med 10.000 personer om året.

Hvis man endelig vil regulere detaljer om lejlighedernes størrelse, så var det måske en idé at kræve en højere andel af mindre lejligheder, fremfor at lægge op til at begrænse dem.

Nok så afgørende kunne det være, at få den private sektor ind som en partner i denne udvikling for at sikre billige boliger. Der opstår spændende partnerskaber eksempelvis om fornyelsen af Tingbjerg. Måske kan dette udstrækkes til andre arealer i byudviklingsområder med eksperimenter indenfor ejerskab af jord, blandede ejerformer, nye finansieringsformer og fjernelse af unødige begrænsende restriktioner.

Synliggør mål og resultater

København bør opgøre hvor mange billige boliger, byen har - en kompleks øvelse der må tage højde for forskelle i husstandsstørrelser og indkomsttyper - vurdere omfanget af det fremtidige behov og sætte et mål for udviklingen i antallet af billige boliger. Så kan man opstille et barometer for, hvor mange betalbare boliger, man eventuelt måtte mangle, i en form for "balanced scorecard" for social bæredygtighed. Der vil være mange forskellige faglige såvel som politisk inspirerede opfattelser af et sådant mål, men dette er ikke anderledes end indenfor miljømæssig bæredygtighed og klimamål.

Tænk på tværs af kommunegrænserne

Hvis man går efter maksimal vækst i selve Københavns kommune, så vil nybyggeriet skulle konkurrere med en konstant stigende befolkning. I de senere år har nybyggeriet tabt den kamp, selv om der har været nok så mange byggekraner i byen. Hvis bosættelsesmønstret spredes over et større område, så vil noget af presset på København tage af. Københavns omegnskommuner er nok udenfor kommunegrænsen men målt på kilometer tæt på centrum af København. Der bør være en høj grad af koordination i udbygningen af storbyen på tværs af kommunegrænserne og også ud over det, der ligger i landsplandirektivet (Fingerplanen). En moderne storby er helt anderledes end fortidens industribyer. I takt med at urbaniseringen griber om sig og byområderne vokser, så stiger behovet også for at planlægge og tænke på tværs af gamle grænser.

Engager de unge - et grønt Experimentarium

Vi har et Experimentarium i Hellerup, men København kunne bruge et Experimentarium indenfor klima, bæredygtighed og cirkulær økonomi, et sciencecenter for den grønne omstilling.

Man kan altid håbe på et "quick fix" i form af et nyt skattesystem med CO₂ afgifter. Den grønne omstilling bliver dog nok desværre en større teknologisk og reguleringsmæssig proces, og vi kender den jo allerede fra et væld af innovation og forskning. Som vort hjemlige testcenter for vindmøller. Fra EU's store internationale forskningssatsninger på renere flymotorteknologi til fusionsenergi. Fra møjsommeligt detailarbejde med bæredygtighedscertificeringssystemer, affaldsregulativer med videre. Den grønne omstilling er uoverskuelig, for den griber ind i alle sektorer og på så mange forskellige måder.

Derfor er det også vigtigt at formidle den, og give skolebørn og studerende tillid og tro på teknologien og virksomhedernes kunnen tilbage, fremfor at vækst og teknologi ses som et onde og en trussel. Danske myndigheder, danske forskere og danske virksomheder arbejder med at realisere den grønne omstilling, og der er masser af eksempler i eller nær København - lige udenfor døren!

Måske kunne man samle viden om denne enorme proces i et udstillingsvindue, der både kunne tiltrække de yngste, men også vise det bedste af dansk knowhow overfor udlandet, og gøre den teknokratiske proces til en underholdende og betryggende oplevelse. Et center med fokus på løsninger fremfor problemer.

Affald som råvare fremfor forbrænding

Måske har København Verdens mest avancerede affaldsforbrændingsanlæg?

I den grønne omstilling er et nøglebegreb genbrug. Deponering ses generelt som en ting, der skal undgås, mens forbrænding skal begrænses mest muligt. Genanvendelse, hvor et materiale efter endt brug kan finde anvendelse som råstof til et helt andet formål kommer derefter. Men det mest attraktive er genanvendelse, hvorved man helt forebygger, at der opstår affald. Dette er den cirkulære tankegang, og nok på mange felter i dag utopi og med vished forbundet med store udfordringer, hvis det skal nyde større udbredelse.

Processen med mere genanvendelse er imidlertid i gang rundt om i Europa, og hvorfor skulle København ikke gå med i front også på dette område?

Der er i en række forskningsprojekter i Europa i dag eksperimenteret med byggesystemer, der muliggør fuld genanvendelse. Det er forskellige typer af systemer, der eksperimenterer med træ, stål, aluminium og beton. Det er opført som demonstrationsprojekter i fuld skala rundt om i Europa. Tankegangen har herhjemme sidenhen vundet indpas i et projekt, der nu er på vej, Circle House, et alment boligprojekt i Lisbjerg udenfor Aarhus. Men hvorfor i Aarhus og ikke i København? Det kunne også være andre formål end boliger.

I byggesektoren kan København finde en partner, der er interesseret i at samarbejde om de nye idéer, og som har indsigt og forståelse herfor. Der mangler blot den politiske vision og handlekraft.

Mange bygherrer ønsker i dag at bygge bæredygtighedscertificeret. Vi har haft systemer hertil i årevis. FN-bygningen på Marmormolen er et sådant byggeri. Flere byggerier burde certificeres. Hvorfor ikke tage skridtet videre og gå fra bæredygtighed til cirkulært? Og hvorfor ikke indbyde til en kappestrid herom ved konkrete byggeopgaver?

Dette var nogle få nedslagspunkter. Man kan altid problematisere og lave en hel liste over fortrædeligheder. I forhold til så mange andre store bysamfund, så går det imidlertid grundlæggende fremragende i København. Byen har et problem med betalbare boliger, men det er ikke endnu en decideret krise. Der er rigtig meget at glæde sig over for alle os, der dagligt kommer i byen. Sådan skulle det gerne blive ved med at være, og mon ikke, at det kan blive bedre endnu i fremtiden....

Med venlig hilsen

Boligøkonomisk Videncenter

Curt Liliegreen

Projektdirektør

Kære Frank Jensen

FÆLLESSKAB. FLEKSIBILITET. FORTÆTNING...

Familiemønstrene har ændret sig. Vi bliver ikke i det samme parforhold hele livet, vi får nye partnere, bonusbørn, delebørn og flere børn. Sammenbragte familier, delefamilier og regnbuefamilier er 'the new normal'. Hvordan sikrer vi fra politisk side en bæredygtig byudvikling, der tager højde for de nye mønstre og nye behov?

I Rambøll Arkitektur og Integreret Design ligger det os på sinde, at være med til at løse de samfundsudfordringer vi står overfor, og derfor mener vi at arkitektur skal formes efter menneskelige behov, og være medvirkende til at skabe en social blandet by – til nu og i fremtiden.

Med META-BOLIG har vi – i samarbejde med ScandiByg og BO-VEST – skabt et koncept for bebyggelser med øget fællesskab, fuld fleksibilitet og en fortætningsstrategi, der reducerer byggeriets CO2-aftryk.

I META-BOLIG varierer boligstørrelsen og graden af fællesskab efter det aktuelle behov. To enlige forældre med hvert deres sæt 'hver anden uge-børn' kan deles om fællesrum/stue mv. Boligerne er elementer, der kan placeres i eksisterende boligbebyggelser, på taget af erhvervsjendomme eller hvor der er plads og rum til en bymæssig fortætning. Med META-BOLIG konceptet er vi sammen om at skabe bæredygtig byudvikling med fokus på fællesskab, fleksibilitet og fortætning, vil du – Frank Jensen – også være med?

■ KERNE
MODUL
□ FLEX
MODUL

København

30. januar 2020

Kære Frank Jensen

Stor ros til Københavns Kommune for at I sætter klima-barren højt med målet om at blive CO₂-neutrale i 2025! Men uret tikker, og for at indfri målet er det afgørende, at kommunen tænker holistisk og indtænker byggebranchen. Vi har samlet tre konkrete forslag til, hvordan byggeriet kan bidrage til at nedbringe hovedstadens CO₂-udslip.

1: LAD DET GRO / Plant træer: At plante træer er en af de lavthængende frugter, der gør en kæmpe forskel for klimaet. Ikke blot absorberer træer CO₂ mens de vokser – de gør også byen smukkere, sundere og rarere at være i. **Dyrk energipil:** Plant energipil i perspektivområder som ydre Nordhavn, Lynetteholmen, Refshaleøen, Prøvestenen, banearealerne på Vesterbro og på den østlige del af Kløvermarken. Blandt de mange fordele er CO₂-neutral energi til fjernvarmesystemet samt rensning af luft og forurenede jord. **Skab vild natur:** Lad Amager Fælled, Utterslev Mose og Sydhavnstippen gro til som vild natur i stedet for at lade dyr, der udleder en masse CO₂, græsse på områderne. Det skaber både biodiversitet og bynær, vild natur. **Sluk græsslåmaskinen:** Der er masser af rest-områder i København, der bare er en slået græsplæne, som aldrig bliver brugt. Indstil al den græsslåning, da det både er dyrt og bruger masser af ressourcer. Og lad de områder, som ikke bliver brugt til ophold, gro til som vild, selvgroet natur.

2: UDNYT EKSISTERENDE BYGNINGER, BYG MULTIFUNKTIONELT OG TRANSFORMERBART / Øg anvendelsesgraden af eksisterende bygninger: Mange af kommunens ejendomme går i dvale efter normal skole- og arbejdstid. Iværksæt en strategi for markant øget multifunktionalitet, så kommunens bygninger anvendes i flere af døgnets timer. **Byg robust og transformerbart:** Samfundet forandrer sig hurtigere end nogensinde, og det er vanskeligt at forudse hvilke funktioner, der er behov for i fremtiden. Tænk robusthed, åbenhed og foranderlighed ind i byggeprojekterne, så bygninger let kan transformeres til nye formål. **Indtænk multifunktionalitet:** Når der alligevel skal bruges ressourcer på at klimasikre, husk at slå flere fluer med et smæk og kræve, at rådgiverne tænker "mere end", når de bliver tildelt offentlige opgaver.

3: BYG MED BÆREDYGTIGE MATERIALER / Byg i træ: Træ er en bæredygtig og fornybar ressource, der som byggemateriale har et markant lavere CO₂-udslip end sammenlignelige byggematerialer. Ved at udskifte betonkonstruktioner med træ i et byggeri opnås en CO₂-reduktion på ca. 66%. Gå forrest med en omfattende strategi for at bygge i træ. **Efterspørg bæredygtige projekter:** Udbyd projekter, der både nedsætter CO₂-udledningen og i samme ombæring skaber en bedre by.

Der er ingen universalkur der med ét, simpelt tiltag løser klimakrisen. Men ved at sammentænke byggeriet med den grønne omstilling, tager vi et stort skridt mod et CO₂-neutralt København i 2025.

Med venlig hilsen

Jonas Sangberg

Arkitekt MAA/MDL

Indehaver, Sangberg Arkitekter

Fremtidens København er en modig by

'Jeg tog initiativ til offentlig Musik. Svaner og Baade i Søerne' skrev arkitekt, planlægger og borgerrepræsentant Ferdinand Meldahl (1827-1908) i sin dagbog. Bag det beskedne notat ligger realiseringen af Københavns karakteristiske bånd af parker, fra Ørstedsparken over Botanisk Have til Østre Anlæg. Voldparkerne er et resultat af Meldahls vision om at anlægge parker, fremfor at bygge på de attraktive arealer.

København har vokset sig større end den by, Meldahl forestillede sig. Som hovedstad danner byen fortsat ramme om menneskers hverdag. Ifølge The Economist er København '#9 most liveable city'. Det er en by man gerne vil leve og bo i. Fremtidens København er en bæredygtig by for mennesker. Behovet for de kvaliteter, som de store parker tilfører byen, er det samme som på Meldahls tid. Det kræver plads og omtanke. Vi skal værne om eksisterende og tilføre nye store grønne områder. De er en essentiel kontrast til den pulserende by.

Kære Frank, lad dig inspirere af Meldahls mod, og give plads til nye store grønne områder. Kommunens visioner er et udtryk for vilje. Implementeringen er et udtryk for mod.

Thing Brandt Landskab

København, 27. februar 2020

thingbrandt
landskab

Kære Frank Jensen

Tak for muligheden for at komme med forslag til hvordan vi kan gøre vores allesammen by bedre at bo i. Det er en mulighed der giver stof til eftertanke.

Jeg har gennem 35 år boet 3 forskellige dele af København med min familie: Nørrebro, Indre By og Østerbro. Alle steder har to markante ting præget vores hverdag: trafikken og manglende grønne opholdsområder.

Hvordan kan det være, vi i den grad stadig accepterer den brutalitet som trafikken i dag fører med sig. Alle er vidende om den påviselige helbredsmæssige påvirkning, som det har på menneskers liv. Det fører til stress, hjertetilfælde og adskillige kræftformer, samt de direkte årsager - kvæstede og døde. Derudover er der alle de ikke målbare effekter, som påvirker vores livskvalitet.

Er der et greb, der kan skubbe tingene i den rigtige retning, men stadig få byen til trafikalt at hænge sammen,- en beslutning der med stor effekt kan få tingene til at ændre sig med det samme.

Hvad hvis vi i morgen overalt i København satte hastigheden ned til 40 km generelt og 30 km i de grønne miljøzoner. Gjorde Indre By bilfri samt fik indført et intelligent betalingssystem, så dem der benytter vejene betaler for deres brug og dem der forurener mest betaler mest.

Vi vil dermed få et middel, der vil give borgerne mulighed for at erobre byen tilbage. Farten vil gå ned, kørsel og parkering vil blive dyrere. Cykel, metro, bus og tog vil være de gode muligheder for den effektive færdsel i byen.

Vi vil få mulighed for at lade store asfalterede arealer overgå til fantastiske byrum med plads til fodgængere, cyklister og ophold.

Vi vil lade parkeringsområder overgå til grønne pladser og opholdsrum. Vi vil se uendelige længder af parkering langs veje overgå til zoner med frodige, årstids bestemte vækster. Steder hvor man blandt høje græsser og stauder kan tage ophold og lade børnene lege frit.

Vi vil se områder, der vil overgå til bynære LAR-zoner, der kvalitativt håndterer vores regnvand.

Vi vil give plads til at lade store træer udvikle sig, så alle fra deres lejlighed har udsigt til et træ, et stykke natur,- hvilken værdi, hvilket bidrag til det at bo i byen. Vi vil skabe grobund for større biodiversitet, så insekter, fugle og vækster bidrager til oplevelser i vores dagligdag.

Ingen tvivl om at fremtiden vil løse en del af disse problematikker. Efterhånden vil der komme en erkendelse af, at vores måde trafikalt at belaste byen på, ikke indfrier borgernes forventninger.

Om 15 - 20 år ser vi forhåbentlig ind i en fremtid, hvor transportmidler er noget man hidkalder og ikke ejer. De fælles transportmidler står om natten parkeret under jorden i allerede eksisterende p-kældere, så byens gader og veje holdes fri for biler, der ikke er i bevægelse.

Fremtidens biler styres af hvor behovet er og tilpasser deres hastighed til den bysituation de bevæger sig igennem, lydløst og næsten støjfrit.

Dette er fremtiden og det skal nok lykkes, men vi har brug for tiltag nu.

Med venlig Hilsen

Nils Holscher

Partner arkitekt
Holscher Nordberg architecture and planning.

Kære Frank Jensen,

København d. 27.02.2020

Ligeså sælsomt og på en gang velkendt er det at skulle skrive om og til sin by, som at lade tankerne flyde i en dagbog eller at føre en samtale for sit indre øre, for jeg har noget at sige som jeg har gået længe med.

Mine tanker har at gøre med en fornemmelse for hvordan byen *virker*. De er tanker i egen ret, men giver - måske ad omveje - svar til den tid vi lever i, *smeltevandets tid*, hvor byen skal gentænkes til et forandret klima.

Når man sådan vandrer rundt i sin by, i sit København, og i ny og næ tvinges ned i tempo af børn, der ikke gider sove, eller af punkteringer eller af solen i februar, der nu er så skræmmende sjælden - så ser man sin by anderledes - og det er svært det her - for jeg er stolt af det hele: jeg glædes over gode, billige andelsboliger - jeg sidder jo selv under en gadelampe på Frederiksborgvej må du forstå. Jeg ser alle de børnehaver, skoler, plejehjem og ældreboliger - og jeg er stolt over hele den kamp det har været, at stable alt dette på benene, sten for sten, så min by ikke blev et London - men det der alligevel skuer og det jeg tænker vi skal væk fra, er ideen om at man for at hjælpe sine medmennesker - med bolig, med omsorg, med uddannelse, partout skal adskille dem. Vi har huse til de gamle med varme og tv., huse til børn (stoppet vel godt til !) og så nogle sove- og weekendsteder for os i mellem, der arbejder - sådan nogle fortravlede tumper som jeg selv. For så vidt kunne det være ok, men det er det ikke, for den her indretning ignorerer de behov, der kun kan opfyldes ved at mennesker lever sammen. I vores iver efter at sørge for alle de praktiske fornødenheder har vi forsømt at fremelske en god *bo-kultur*, der giver mening et helt liv - som ikke blot er praktisk i den enkelte livsfase, men som imødekommer vores skiftende behov for at se og blive set, elske og være elsket, deltage og bidrage på egne vilkår - det er en kvalitet i livet, der kun kan opstå i sameksistens mellem mennesker i alle aldre og med alle slags formåen. Og her kommer arkitekten for alvor frem - for det forhold som altid overses på papiret - men aldrig af folk ude i virkeligheden - handler om *adskillelsens form*. Mit teglrøde, himmel-grå København skiller den raske meget *hårdt* fra den syge, den gamle meget *hårdt* fra den unge - på mange måder er min by et enten-eller univers.

Derfor glædes jeg desmere, når byen lader murene om sine stolte røde skole-klodser falde så pladserne optager skolegårdenes liv. Jeg ser de mennesker, der før stirrede sig blinde i tomme gader flokkes som fjerne tilskuere om disse ivrigt hvinende børneliv. Omend ikke alle vegne, så små skridt mod et blødere København, et mere elastisk København, der giver *mening* - ikke bare som velfærdsservice, men som steder af betydning, der kan fastholdes gennem livet og hvor forskellige mennesker inviteres til at møde hinanden.

Hvor ville det klæde byen også at føre denne vilje til de ældres hverdag, til børneinstitutionerne rum og boligbebyggelserne. For når byen sådan åbner sig og gør sig rummelig så sker der nemlig det - for mange komplet ulogiske - at den *virker* bedre - jeg vil helst ikke bruge ordet effektiv for det er en effektivitet, der ikke nemt lader sig forklare i regneark. For dette *mere* beror ikke kun på besparelsen ved delte kvadratmeter, - men på værdien af den kultur man skaber vilkårene for - som er en kultur, der for-eksempel er *alders-inklusiv*. Bolden, der sparkes tilbage giver *mening* ligesom lyden af leg, der når altanen hos den enlige.

I mange henseender er alle disse små gesturer i hverdagens bevægelser vidnesbyrd om en kulturel meningsberigelse, som det byggede bidrager til og som vi for alt i verden må udvikle.

I smeltevandets tid - hvor hele denne maskine for velfærd alligevel skal gentænkes - var det måske en idé at kigge på hvordan arkitekturen kan gøde en sådan bo-kultur.

bedste hilsner,
Kristian Ly Serena
arkitekt, dominique+serena

04.03.2020

Kære Frank Jensen

Jeg hylder, at København er optaget af at blive klimaneutrale og anvende bæredygtige løsninger til klimatilpasning. Kommunen kan danne forbillede for det ganske land og har stor international bevågenhed.

Københavns Kommune kunne gå forrest i et paradigmeskifte inden for byudvikling, som insisterer på at anerkende naturens processer som dynamiske og værdifulde. Det kræver et opgør med den dominerende tankegang om, at land- og vandskaber kan kontrolleres og arrangeres frit efter andre interesser. Hvilket dernæst kræver en revurdering af metoder til at forstå og værdisætte disse i et byperspektiv.

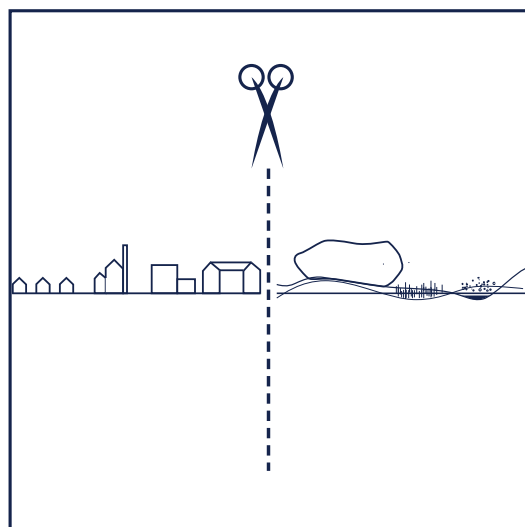
Jeg vil opfordre kommunen til at påbegynde denne udvikling, ved at gå foran med et konkret initiativ: Revurder skybrudsplanen fra 2012, som efter min mening har flyttet fokus fra tilpasning af byens fysiske til et ændret klima, over til en noget forfejlet og umulig sikringsprojekt af den eksisterende bymodel mod vandmasserne.

Skybrudsplanen spørger: hvordan sikres byen mod vandet? Dette spørgsmål afføder milliardinvesteringer i skybrudstunneller og transport af vand væk fra byen, hvilket kan vise sig at være et ligeså håbløst forsvarsprojekt som Vestvolden – og blive løbet over ende af klimaprocesserne.

Spørg hellere: Hvad kan vandet gøre for byen og hvad kan byen gøre for vandet? Dette kan afføde et væld af undersøgelser og forskning i hvordan man kan knytte et længe ventet venskabsbånd mellem byen og dens foranderlige og forunderlige naturgrundlag.

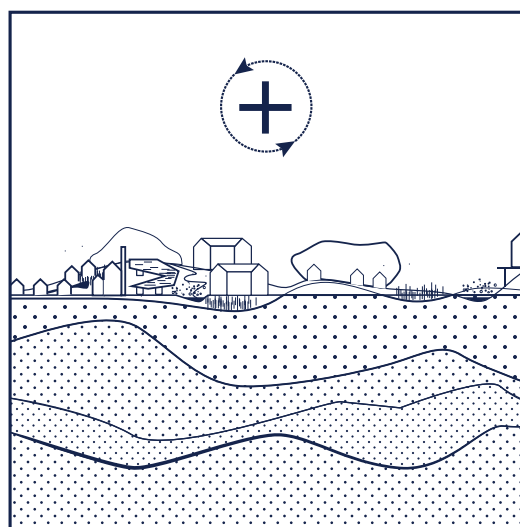
*Med Venlig Hilsen
Kristine Holten-Andersen*

*Arkitekt MAA, Landskabsarkitekt MDL
Erhvervs Phd Studerende KADK, IBBL / Arkitekt Kristine Jensens Tegnestue*

URBAN > NOT < LANDSCAPE

Diagram: Kristine Holten-Andersen
KADK, IBBL / Arkitekt Kristine Jensens Tegnestue

URBAN > IS < LANDSCAPE

Diagram: Kristine Holten-Andersen
KADK, IBBL / Arkitekt Kristine Jensens Tegnestue

COPENHAGEN ARCHITECTURE FESTIVAL

Gladsaxe Gymnasium 2.x

Kære Frank Jensen

DE BEDSTE ØNSKER FOR KØBENHAVN

- Vi stemmer for en bæredygtig by, som kan vise vejen frem
- Vi stemmer for billigere kulturoplevelser
- Vi stemmer for renere luft i København
- Vi stemmer for, at byen udvides og billiggøres
- Vi stemmer for, at de grønne områder bevares

DET, VI ELSKER VED KØBENHAVN

- Vi stemmer for at bevare hyggen i indre København
- Vi stemmer for at bevare København som cykelby
- Vi stemmer for de mange gode kulturinstitutioner
- Vi stemmer for at opretholde de rene gader
- Vi stemmer for alle de gode spisesteder

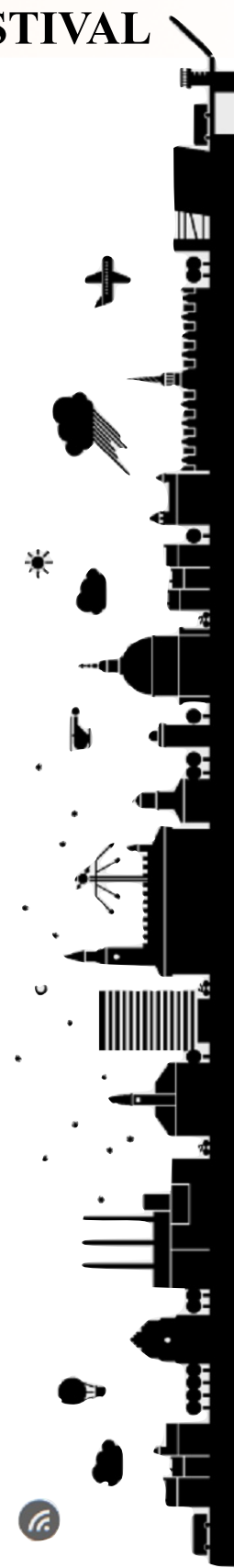
UDFORDRINGERNE OG MANGLERNE

- Vi stemmer for flere sportsfaciliteter og kreative mødesteder
- Vi stemmer for flere og billigere studieboliger
- Vi stemmer for, at de urene søer bliver rensed
- Vi stemmer for færre biler i indre by
- Vi stemmer for flere genbrugsbutikker nær centrum

DET ARKITEKTONISKE DESIGN

- Vi stemmer for at bevare de gamle bygninger
- Vi stemmer for at bygge udad i stedet for opad
- Vi stemmer for et farverigt København
- Vi stemmer for, at offentlige bygninger skal udnytte den vedvarende energi
- Vi stemmer for, at den nye arkitektur tager hensyn til den gamle

Kh 2.x Gladsaxe Gymnasium/fremtidens københavnere

Dyrk maden selv, København

Kære Frank Jensen,

I dag gennemstrømmes København af fossile brændstoffer, hvert sekund eksploderer der benzin, diesel og gas i bilerne, busserne og lastbilerne på alle hovedstadens veje. Byen er geologiske strata af materialer og energi fra forskellige tidsaldre og forskellige former for ikke-menneskeligt liv. Fra den historiske bykerne til nyere tids betonsiloer, til millioner af år gammel olie, til vindmøller der bidrager til byens energinet, til frisk mælk fra koen, der lander i ganen hos københavnske skolebørn. Vi er en pulserende 'metapol', en konstellation af energi, materie, ideologi og drømme om fremtiden.

Og det viser sig også i kroppen: Vores liv her i nutidens København er baseret på et stofskifte, en udveksling med naturen uden for byen i form af al den mad, vi spiser – om enten den er produceret inden for landets grænser eller har rejst tusinde af kilometer ombord på fragtskibe, lastbiler eller fly. Vi indoptager og udskiller naturens produkter, der kommer både fra planter og dyr. Uanset hvad, så sker det i dag med fossile brændstoffer som central aktør: I form af den energi, der bruges til at transportere maden, plastikken maden indpakkes i og endelig i form af den gødning, der bruges til at dyrke afgrøderne.

I vores forhold til maden og den måde, den bliver transporteret, indpakket og produceret på ligger der et stort eventyr og venter på København, mindst ligeså stort som cykeeventyret, der begyndte i halvfjerdsene. Et eventyr, der i al sin enkelhed handler om, at københavnere kunne dyrke deres egne grøntsager lokalt i byen. I udlandet kalder de det 'city farming', 'urban agriculture' eller 'vertical farming' og består i anvendelse af den nyeste teknologi koblet på udnyttelse af rummet i højden.

Hvis København kobler denne viden med indsigterne fra permakultur og vores sans for andelsbevægelser, kunne der opstå noget radikalt nyt: højhuse i København, støttet i opstartsfasen af kommunen og drevet af andelsbevægelser, hvor der blev dyrket grøntsager til en plantebaseret kost. Disse 'madfællesskaber' kunne være socialt-økologiske projekter, hvor både ressource-stærke men også udsatte borgere gik på deltid og arbejdede med dyrkningen, hvor der var fællesspisning og samvær omkring det at producere og spise maden.

Frem for at bygge flere nye ubetalelige luksusboliger til borgere med et højt CO₂ aftryk, skulle København støtte udviklingen af nye produktionsfaciliteter af grøntsager, der skaber fællesskaber på kryds og tværs blandt borgere. Sådanne tiltag ville reducere byens indirekte aftryk på det omkringliggende landskab, reducere mængden af CO₂ i transport, mindske vores plastikforbrug samt vise vejen til en sundere plantebaseret ernæring. Dyrk maden selv, København!

Asmund Havsteen-Mikkelsen, MFA Billedkunstner

Kære Frank Jensen

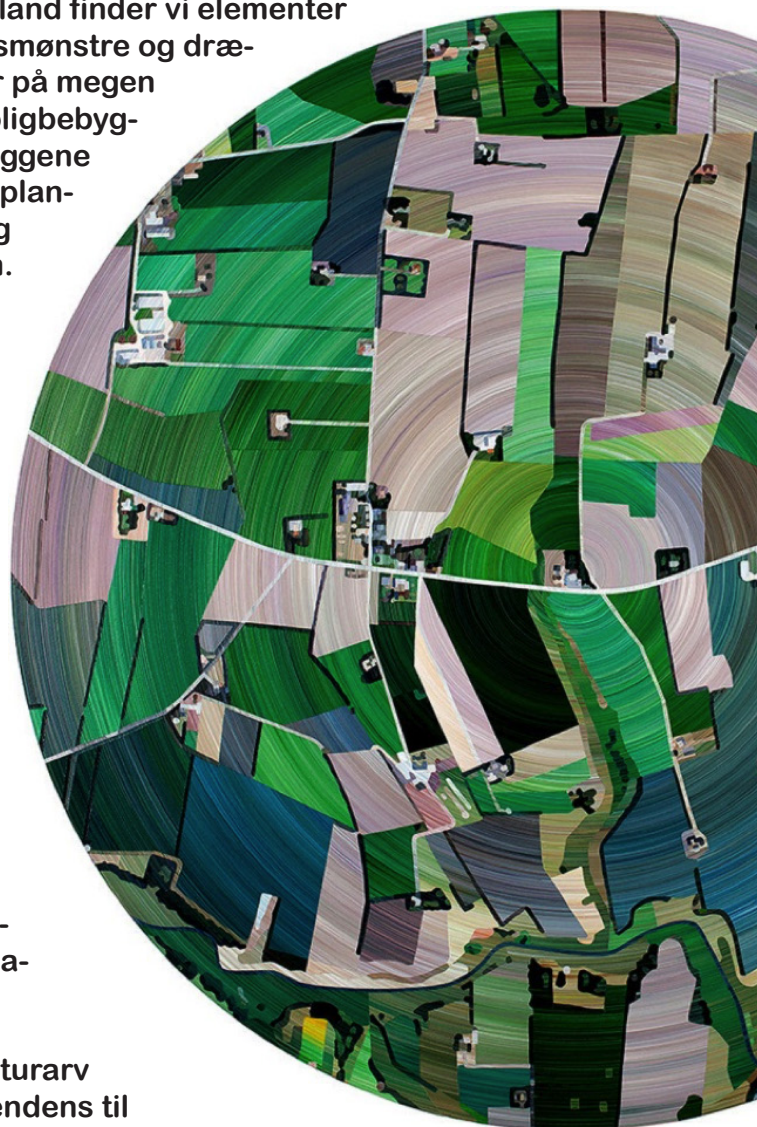
“Hvad er ’grøn kulturarv?’”, spørger du forståeligt nok. Det er ikke et kendt begreb. Derimod er parker, haver, promenader, torve og pladser alle velkendte elementer i den tætte by. I landsbyen og det åbne land finder vi elementer som alleer, gadekær, diger, udstykningsmønstre og dræningslandskaber. Også forstaden byder på megen grøn kulturarv i form af grønne kiler, boligbebyggelsernes grønne områder, sportsanlæggene og meget af alt det planlagt åbne og beplantede, som både binder byen sammen og adskiller dens delområder fra hinanden. Det er alt sammen grøn kulturarv.

“Hvorfor skal vi interessere os for grøn kulturarv?”, spørger du videre. Det skal vi fordi, grøn kulturarv forskellighederne til trods har to ting tilfælles. Den ene er, at grøn kulturarv opleves som meget værdifuld af os alle sammen – det viser mange undersøgelser: Grøn kulturarv fortæller os om vores nære relation til natur og om historisk forankring, de danner ramme om afgørende stunder i livet, og endelig er de væsentlige referencepunkter i byen såvel som andre steder. Det andet de mange former for grøn kulturarv deler er, at de er sårbare. Sårbare overfor klimaforandringer og sårbare i urbaniseringsprocesser.

Lige nu ser vi en tendens til, at grøn kulturarv må vige for bygninger. Vi ser også en tendens til at grøn kulturarv ’bruges’ til at afværge effekter af klimaforandringer. Når væsentlige parker omdannes til regnvandsopsamling på en måde, hvor de ikke længere kan bruges, de gamle træer fældes eller historien bliver væk, rammer vi ved siden af skiven. Når vi bebygger vores åbne rum og mødesteder, opleves byen som lukket og uden muligheder – og dermed underløber vi det bæredygtige i at byerne skal fungere som foretrukne bo- og opholdssteder.

Kære Frank Jensen, lad os derfor blive klogere på, hvordan vi på én og samme tid passer på og fortsat udvikler den grønne kulturarv, beskytter den mod klimaforandringer, og lader den hjælpe med at klimatilpasse og holde byen åben.

Mange grønne kulturarvshilsner,
Ellen Braae
Professor i landskabsarkitektur og urbanisme, KU

Vertikalt landskab – Verdens navle
Allan Otte 2012 ©

HISTORISKE
HUSE

Kære Frank Jensen,

Historiske Huse
Borgergade 111
1300 København K

Tlf. 45 57 12 22
sekretariat@historiskehuse.dk
www.historiskehuse.dk

Byg mindre – bevar mere

København er heldigvis ambitiøs i forhold til at reducere byens CO₂-udledning og blive verdens første CO₂-neutrale hovedstad. Men det spiller dårligt sammen med den massive byggeaktivitet i kommunen, hvor meget af det, der bygges tilmed er af en lav og ikke holdbar kvalitet og uden, at der er indtænkt bæredygtighed i nævneværdig grad.

På verdensplan står byggeriet og brugen af bygninger for cirka 40 procent af den samlede CO₂-udledning. Halvdelen kommer fra materialefremstilling, byggeprocesser og vedligeholdelse. Derfor skal vi arbejde på at bevare det, vi har, og bygge mindre – meget mindre. Og kun bygge huse, der kan stå længe – meget længe.

Lær af de historiske huse

Københavns Kommune har mange enestående historiske huse. Vi kan lære meget af disse huse, der har stået i flere hundrede år og stadig står. Ikke som nye og fejlfrie bygninger, men med den patineret og ufuldkommenhed, der kommer af materialer, der reagerer på tidens tand og skiftende tiders arbejde med at holde dem.

Bæredygtighed handler bl.a. om at vedligeholde frem for at udskifte. Her har Københavns Kommune en enestående mulighed for at hjælpe med fx at sørge for, at man ikke smider millioner af gode, smukke vinduer på lossepladsen for at udskifte med nye plasticvinduer, der skal udskiftes igen om 30 år.

Sæt pris på renovering frem for nybyggeri

At bygge langtidsholdbart og reducere nybyggeri kræver, at man som bygherre, husejer eller håndværker *ikke* ser det som et selvstændigt mål at slippe for at passe en bygning. Det, der ikke skal vedligeholdes, *kan* som regel ikke vedligeholdes – fx meget af den pladebeklædning, vi sætter uden på byggeri i dag. Desværre er vi ofte ligeglade med, at det skal udskiftes. Det er den næste ejers problem.

At tage den bæredygtige vej, kræver at vi slipper vores evige jagt på og hyldest af alt nyt, og sætter pris på istandsættelse og gode materialer. En af mange gode bivirkninger ved dette er masser af nye bæredygtige jobs, både for rådgivere, håndværkere og producenter inden for transformation, renovering og istandsættelse. Attraktive lokale arbejdspladser, der kun vanskeligt kan udflyttes.

Med venlig hilsen

Johan Hage, Projektleder i Historiske Huse og Bygningskultur Danmark

Historiske Huse er et formaliseret samarbejde mellem

Bygnings Frednings Foreningen BYFO, Foreningen Bevaringsværdige Bygninger og Bygningskultur Danmark

Kære Frank

Der er tre karaktertræk ved København, jeg mener, vi bør bygge byens udvikling på: *fællesskabsvilje, formgivningsevne og kulturbevidsthed.*

Jeg elsker det, jeg vil kalde fællesskabsviljen i København. Denne følelse af, at vi passer på hinanden, trods alt. At vi er et *vi* - og at byens systemer ofte evner at tage vare på det *vi*. Og jeg elsker formgivningsevnen, groet frem gennem generationer, den udtrykte omhyggelighed. Håndværkerforeningens boliger på Nørre Allé. De slebne brosten, som gør, at jeg kan cykle langs Gråbrødretorv. Kødbyen. Og så er der kulturbevidstheden: at vi mærker byens lag af historie, at andre liv har levet her. På Nytorv. For 200 år siden. Og i går.

Men der er et (nyere) København med storskala og standardløsninger. Mægtige karakterløse områder uden mål eller mening, fællesskab eller form. Her er det meste tegnet og bygget i *en* tid, en funktion (for eksempel bolig) og for *en* type økonomi - og her gror hverdagskultur ikke. Der er en bølge af investeringer, turisme og shopping, som vi skal håndtere med omtanke for det brede byfællesskab. Og der er en klimakrise, der kræver radikalt nye løsninger.

Frank! Jeg drømmer om, at du bringer fællesskabsviljen, formgivningsevnen og kulturbevidstheden radikalt videre, når vi skriver de næste kapitler i Københavns historie! Ligesom med cyklerne og bylivet - bare vildere, dybere, mere strukturelt. Og - selvfølgelig - ambitiøst bæredygtigt på alle parametre.

Hvad skal du gøre? Sæt en stopper for spekulanternes generiske og sjælløse byggerier med Netto i stueetagen. Skab grobund for nye boligformer, hvor vi ejer og udvikler sammen og deler meget mere. Skab større spillerum og bedre sprog for formgivningens betydning. Investér for alvor i mennesker, der evner at tænke, tegne, bygge og kultivere. Skab plads til, at vi producerer - og ikke bare konsumerer - i byen, f.eks. med krav om (billige) produktionsorienterede stueetager. Gentænk byens mekaniske udbuds- og enterpriseformer. Og sidst, men ikke mindst: lad os formulere en vision for København som en organisk by, der gror over tid i byens nye områder som Otto Busses Vej, Refshaleøen og Lynetteholmen, med plads til det krøllede og helt almindelige byliv.

Jeg ved jo, at byens udvikling altid har været en kamp og altid har handlet om penge. Men jeg ville elske, hvis du kunne skabe et København, hvor spekulanterne går forgæves. Hvor borgerne skaber byen. Tænk, hvis vi kan vise, at København *som kollektiv* kan skabe det 21. århundredes bæredygtige by. Som vi elsker og tager vare på, ligesom den historiske by. Tæt vævet, levende og magisk. Og med en stærk politisk vision om retfærdighed.

Det var bare det. Der er et par ting, der kan uddybes, så du kan bare slå på tråden, hvis du vil høre mere. Jeg giver gerne en hånd med.

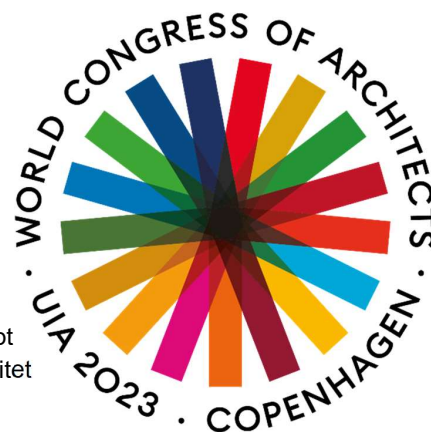
Håbefulde hilsner

Christian Pagh
Partner i Urgent.Agency, Cand.mag.
263800606
cp@urgent.agency

ET KØBENHAVN I BYERNES GULE FØRERTRØJE EFTERLADER INGEN BAG FELTET

Kære Frank

Næste år ruller Tour de France-cykelfeltet gennem vores københavnske gader. Det sker ikke mindst fordi København har skabt gode vilkår for grøn mobilitet på to hjul, arbejder frem mod CO2-neutralitet og stræber efter at skabe gode rammer for menneskene i byen.

København har på mange måder erobret den grønne pointtrøje i storbyræset og opnået anerkendelse fra internationale tidsskrifter og bynetværket C40. Den indsats fortjener stor ros og respekt. Men der er også borgere i København som bliver efterladt bag feltet. Fra en ung med et synshandicap, der ikke kan tage turen til gymnasiet selv pga. manglende lydsignal ved lyskrydset, over den ældre med gangstativ for hvem høje kantsten bliver en uoverstigelig forhindring for bevægelse i det offentlige rum. Med arkitekturen som redskab, kan ambitionsniveauet for det bæredygtige København fastholdes og udbygges, så vi kommer helt i mål, som hold, som by.

Arkitekturen og det byggede miljø er med til at skabe rammerne om det levede liv i byen, når vi er børn, unge og ældre. Byens fysiske rammer kan både skabe muligheder og barrierer for frihed til fællesskab i hverdagsliv, byliv og foreningsliv.

En by, hvor ingen bliver efterladt bag feltet

Vi vil opfordre dig til at gå forrest, når der skal etableres en arkitektonisk vision for København, der rummer et særligt fokus på demokratiske byrum, hvor der er adgang for alle og plads til alle. På den måde kan København være med til at indfri det tværgående løfte i FN's 17 verdensmål om ikke at lade nogen i stikken – Leave No One Behind.

Universelt design bidrager til den inkluderende by

For at understøtte byens socialt bæredygtige udvikling foreslår vi, at *universelt design* tages i brug som grundværdi i skabelsen af den inkluderende by. Det skal ske, når der renoveres, bygges nyt og udarbejdes kommunale politikker, der vedrører byens fysik fx adgangsforhold til byens forretningsliv og kommunale kultur- og fritidstilbud. Denne grundværdi vil være et pejlemærke, der kan komme alle til gavn, og også sikre, at ældre københavnere med mobilitetsudfordringer og københavnere med et handicap, fortsat har lige deltagelsesmuligheder i vores fælles byrum og føler sig velkomne. I 2023 har vi med Københavns værtskab for World Congress of Architects verdens arkitekturbevågenhed. Vi håber at vi til den tid kan fremvise en by med klare resultater og en målrettet plan for en inkluderende by.

Den gule førertrøje repræsenterer den samlede præstation, men Tour de France er også et hårdt udskillelsesløb, hvor mange falder bagud. København skal ikke være en udskillelsesby. Hvis København skal have byernes førertrøje, skal vi huske den sociale del af bæredygtighedsbegrebet, når byen planlægges, kommune- og lokalplaner besluttet og konkrete byggeprojekter udføres. Det handler både om boliger, der er til at betale, og bygninger og byrum, der ikke ekskluderer fra fællesskabet. Vi ønsker en mangfoldig by, der giver alle borgere plads i feltet.

De bedste hilsener

Natalie Mossin
Institutleder, KADK
President, World Congress
of Architects, 2023 Copenhagen

&

Marianne Kofoed
Direktør for Bevica Fonden

Kære Frank

København er København, og netop derfor er København allerede en af verdens bedste og mest bæredygtige byer. Så skal vi ikke fortsætte med at udvikle København, så den forbliver København?

CO2 reduktion gennem transformation og omsorg

Siden grundlæggelsen i 1167 og frem til nu har byens huse tilpasset sig vores klima, kultur, økonomi og politiske udvikling. Byen er formet over lang tid, skridt for skridt og tilpasset og fornyet over tid til det København vi kender i dag. En by med sjæl og historiske lag. Det i sig selv er en enorm bæredygtig kvalitet. Lad os lære noget af det!

København er på den måde en by med sin egen iboende styrke, hvori vi også tror på, at løsningen til den CO2 neutrale by ligger. Vi skal derfor ikke forsøge at finde den store "en gang for alle" løsning, men forbedre det vi har ved at transformere og fortætte det København som er. Så de områder, den natur vi allerede har tilegnet os for at bygge byen, får tilført mere værdi og kvalitet, i et fælles København, for os alle.

Det ser vi som vores rolle; at tegne smukke bygninger og byrum med omsorg for verden, hvor vi oplever at høre til og genkender os selv i tiden og byen. For det er først der, at vi begynder at tage vare på det som er fælles, det der ikke kun vedkommer "mig". Hvilket er forudsætningen for, at vi i fællesskab kan bo i og skabe en CO2 neutral hovedstad.

Mod en ny CO2-neutral velfærdsguldalder

Vi håber, at du kan se meningen i dette og, at det er her i Københavns DNA, at den bæredygtige by skal vokse frem. Som en CO2-neutral by, der er formgivet med kærlighed for den enkelte og for fællesskabet. En by hvor arkitekturen drager omsorg for den enkelte, og hver enkel omvendt drager omsorg for byen. Det er selvfølgelig ikke noget vi arkitekter kan gøre alene. Det kræver visionære politikere, der har en nysgerrighed og forståelse for vigtigheden af, at de huse der danner rammer omkring vores hverdag, er af høj kvalitet.

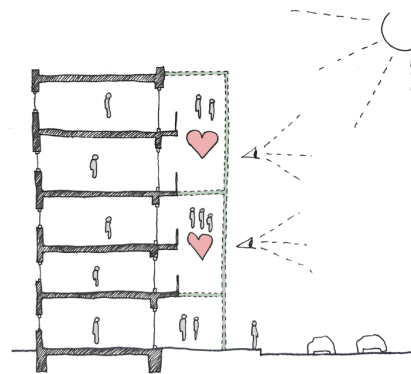
Der skal skabes et fundament, hvor kvalitet i arkitektur og byggeri (igen) er forudsætningen for det gode samfund. Hvor byen ikke er et redskab for markedet, men markedet er byens tjener. Derfor må vi fastholde, at et bæredygtigt og CO2 neutralt København ligger i en videreførelse af velfærdssamfundets arkitektur, hvor de huse vi bygger er tegnet med hensyn til det sociale, det demokratiske og klimaet.

Løsningen ligger i de mange små, ikke de store få

Når byens fremtid udvikles af store, måske udenlandske, aktører, der alene aflæser kvalitet på den økonomiske bundlinje, skabes der en uhenigtsmæssig distance mellem bygherre, arkitektur og brugere. Dette fremmer ikke visionen om et bæredygtigt København, tværtimod.

Vi mener derfor, at der politisk skal tages vare på de mange mindre og stedsligt forankret aktører. Dem der er afhængige af og indlejret i byens dynamiske organisme, hvor et gensidigt afhængighedsforhold skaber respekt, ikke kun mellem parterne, men særligt også overfor København.

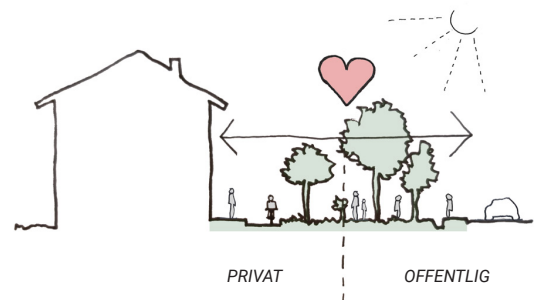
Vi oplever blandt vores bygherrer, at dem der faktisk har en reel andel og nærhed til det der bygges, det være sig beboerne i det almene, lokale investorer eller private, har en meget større villighed til at gå nye veje og betale for en kvalitet. For de oplever det i hverdagen, når arkitekturen giver bedre og holdbare løsninger. Løsninger der også på den lange bane vil sikre en bæredygtig by, hvor der er en overensstemmelse mellem menneske, ressourcer og det liv vi har på planeten i København.

Ved at bygge videre på 60'ernes uisolerede elementbyggerier kan vi mindske CO2-aftrykket og skabe nye boliger og rum for fællesskaber.

Ved respektfuldt at indordne sig og viderebygge de almene havebebyggelser skaber vi i fællesskab plads til alle i fremtidens København.

Ved at fokusere på samspillet mellem det private og det offentlige kan der skabes bedre og grønnere byrum i København.

ARKITEKT
FÆLLESSKABET

20. februar 2020

Kære Frank Jensen

Resilliens overfor klimaudfordringer

En af de store udfordringer i vores tid er stress. Årsagerne til stress er komplekse, men der er evidens for, at en stærk forskubbet balance mellem vores aktivitet (brug af hjernen) og restitution (afslapning af hjernen) er en væsentlig årsag.

Stress udfordrer både vores evne til at være nærværende, fungere i og skabe relationer og vores resilliens overfor store udfordringer og katastrofer.

Vi bliver med andre ord udfordret både på at kunne håndtere svære situationer, som fx klimakatastrofer, udvikle nye løsninger og indgå i fællesskaber, der ellers beviseligt gør vores evne til at håndtere store udfordringer større. Faren for kollaps er stærkt stigende i takt med at vi bliver mere og mere stressede.

Derfor ser vi stress som en "bombe under systemet", der i stor grad gør det sværere for os at håndtere klimaudfordringen!

Vi opfordrer derfor til, at vi, parallelt med det konkrete "klimaarbejde", udvikler vores kultur og levevis i forhold til stress. Vi foreslår at vi i København udvikler nytænkte kulturhuse: Centre hvori vi på en nydelsesfuld og restituerende måde kan skabe en kulturændring, der både er sundhedsfremmende og fordrende for innovative løsninger på vigtige udfordringer som klimakrisen.

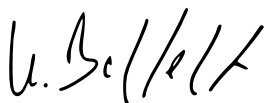
Som kunstnerisk forening, der arbejder med byudvikling, vil vi bidrage til at udvikle metoder til hvordan vi kan leve, arbejde, spise, rejse, holde fri, være sociale på en måde som er mere nærværende, nærende og bæredygtigt – både for os selv, samfundet og kloden.

Udsatte er mest sårbare

Som en del af denne udfordring oplever vi at socialt udsatte presses mere og mere ud i marginalerne af vores by. Men de har også rettigheder og er en ressource! Så hvordan inkluderer vi udsatte i vores byplaner, giver dem værdige opholdsmuligheder og skaber dialog?

Vi har i vores arbejde med sådanne tiltag oplevet hvordan udsatte vokser ved at blive hørt, inddraget og være medskabende - som kan være med til at give dem kontakt til andre mere ressourcestærke i byen og dermed ruste dem til katastrofer. De skal med i vores fællesskaber - ellers bliver de, de helt store tabere i klimakrisen!

Venlig hilsen

Kenneth Balfelt Team

Det Kongelige Danske Kunstakademis Skoler
for Arkitektur, Design og Konservering
Arkitektskolen

Philip de Langes Allé 10 Tlf. 4170 1500
1435 København K Fax 4170 1515
Danmark info@kadk.dk

27/02 2020

Enhed: IBK Initialer: MBJ

Overborgmesterens sekretariat
Københavns Rådhus
1550 København V

Kære Frank Jensen

Jeg kontakter dig vedrørende et presserende anliggende. I 2016 traf I på Rådshuset en beslutning med vidtrækkende konsekvenser for byens arkitektoniske udvikling. Med et fireårigt strategisk partnerskab overdrog I meget store dele af kommunens arkitektopgaver til kun to rådgiverhold. De fire år er nu gået. I den anledning vil jeg anmode om, at I evaluerer de arkitektoniske konsekvenser af beslutningen.

Igennem oo'erne opblomstrede unge, københavnske tegnestuer hvis etablering i høj grad skyldtes muligheden for at konkurrere om byens kommunale opgaver. Foruden at berige byens borgere med bygninger af høj arkitektonisk kvalitet, har disse arkitekter profileret København som frontløber på en international arkitekturarena. Med det strategiske partnerskab blev konkurrencen om arkitektonisk kvalitet tilsidesat til fordel for repetition og håbet om færre byggefejl og forsinkelser.

Arkitektstandens kritik var markant. Udbuddet blev kaldt uambitiøst og man frygtede byggerier uden nytænkning, stedsspecifikke kvaliteter og den arkitektoniske mangfoldighed, der klæder København.

Snart er de fire år gået. Nye skoler og daginstitutioner danner ramme om livet for københavnske børn. Om den ændrede udbudsform har levet op til de ønskede økonomiske besparelser, er jeg overbevist om vil blive evalueret. Men hvad med den arkitektoniske kvalitet der i sin tid blev udtrykt bekymring for?

Bygningsmassen er nært knyttet til byens påtrængende problemer. Opdeling af befolkningen i enklaver; bæredygtig omstilling; varierende behov og drømme for indretningen af tilværelsen. Når arkitekturen er bedst, formuleres svar, der ikke var synlige på forhånd. Blandt unge arkitekter findes vilje og evner som fortjener realisering i byggeriet. I konkurrence om arkitektonisk kvalitet vil de vinde. Men i udbud til milliarder er de chanceløse.

Arkitekturens kvalitetskriterier er ikke entydige. Utvivlsomt er det dog, at de ikke kan reduceres til hverken pris pr. kvadratmeter, overholdelse af tidsplaner eller til de administrative byrder ved udbud. Arkitekturens tid er lang. Af historien bør vi lære at den er værd at investere i.

Jeg anmoder derfor dig og dine politiske kolleger i Københavns Kommune: Evaluér de arkitektoniske kvaliteter i byggeriet fra de strategiske partnerskaber. Gør det inden I beslutter eventuelle nye milliardudbud. Både I politikere og vi vælgere bør kende konsekvenserne af beslutninger med så omfattende betydning.

Med venlig hilsen

Morten Birk Jørgensen
Adjunkt

“Kære Frank Jensen”

**- 46 breve til Københavns
overborgmester**

Redaktion: Ida Willadsen Bang Kjeldsen, Copenhagen Architecture Festival

Josephine Michau, Copenhagen Architecture Festival

Introduktionstekst: Signe Sophie Bøggild, Copenhagen Architecture Festival

Josephine Michau, Copenhagen Architecture Festival

Ida Willadsen Bang Kjeldsen, Copenhagen Architecture Festival

Layout og grafik: Ida Willadsen Bang Kjeldsen, Copenhagen Architecture Festival